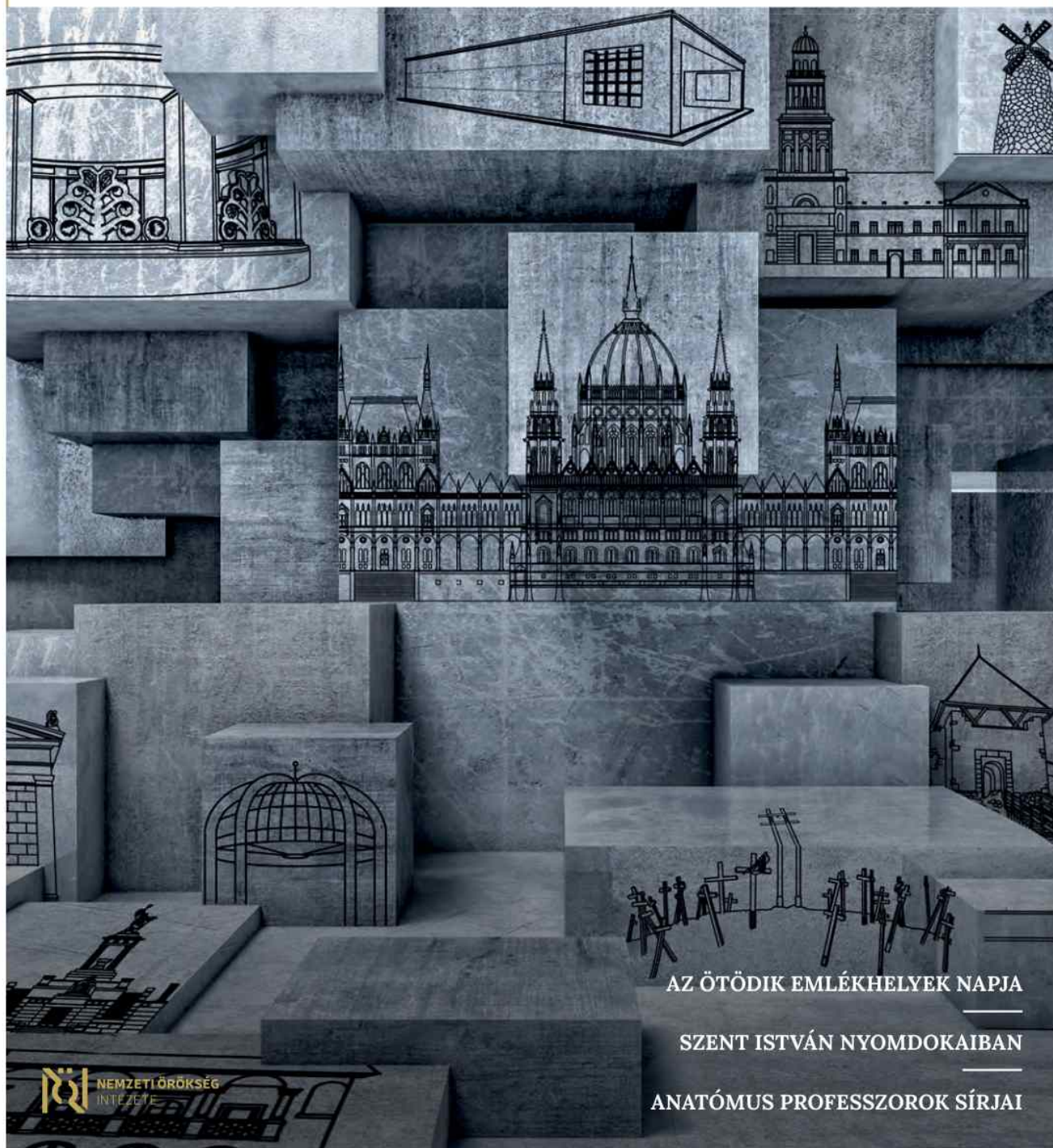

EMLÉK-ŐR

A NEMZETI ÖRÖKSÉG INTÉZETE IDŐSZAKI KIADVÁNYA

2020/2. SZÁM

AZ ÖTÖDIK EMLÉKHELYEK NAPJA

SZENT ISTVÁN NYOMDOKAIBAN

ANATÓMUS PROFESSZOROK SÍRJAI

Tartalom

Köszöntő	01
Az ötödik Emlékhelyek Napja (Radnainé dr. Fogarasi Katalin)	02
Ünnepélyes megnyitó Pákozdon (Dr. Görög István)	06
Szent István nyomdokaiban az „Év Emlékhelyén”, Székesfehérvárott (Dr. Cser-Palkovics András)	08
Augusztus 29. - Mohács kiemelt napja (Závoczky Szabolcs, Varga Zsolt)	10
Ha a szobrok beszélni tudnának... (Debreczeni-Droppán Béla)	12
A templom Istené, amelyet ránk, magyarokra bízott (Dr. Bikádi László Károly)	14
Rendhagyó ülések, rendkívüli határozatok (Dr. Tóth Zsolt)	16
Anatómus professzorok sírjai (Dr. Réthelyi Miklós)	18
Mindenszentek és halottak napja a Fiumei úti sírkertben (Bazsó Gabriella)	22
Fejlesztések és idegenforgalom a Salgótarjáni utcai zsidó temetőben (Csapó Csaba PhD)	24
A 298-as parcella (Szabó Viktor PhD)	26
Kölcsey, Benczúr és Clark Ádám sírja is megújult (Fehér Zoltán)	28
A kegyeleti kultúra határai (Csanádi Péter)	30
Emlékhelyek Lapja. Történelmi emlékhelyek (Gyökös Eleonóra)	32

Köszöntő

„Jöhet idő, hogy emlékezni
bátrabb dolog lesz, mint tervezni –
bátrabb új hont a mult időkben
fűrkészni, mint a jövőben –?”
(Illyés Gyula: Haza, a magasban)

Az emlékezetnek közösségteremtő ereje van, megerősíti azon értékeket, amelyeken jelenünk alapul, s amelyekre jövőnket építhetjük. Napjainkban a nagyvilágban nemcsak a járvány teszi próbára életünket, hanem az emberi értéktudat ellen folytatott egyre leplezetlenebb hadjárat is, amely egyaránt veszélyezteti az egyéni és közösségi önazonosságot és emlékezetet. Akinek ugyanis nincs emlékezete, az fokozatosan elveszíti önazonosságát,

és ezáltal megrendül értéktudata is, amelynek hiányában már érdekeit sem tudja felismerni, kinyilvánítani vagy megvédeni.

Az Emlék-Őr magazin küldetése, hogy időről időre bemutassa azt a munkát, amelyet a Nemzeti Örökség Intézete a maga szakterületén a nemzeti emlékezet éltetése érdekében végez. Az Emlékhelyek Napja nevet viselő rendezvények eredményesen szólítják meg és kötik össze egymással a helyi közösségeket, erősítik az egyéni és közösségi emlékezetet és értéktudatot.

Ez több mint közszolgálat, mindez már egy küldetés teljesítése.

Köszönet érte mindenkinek!

DR. KŐVÉR LÁSZLÓ,
az Országgyűlés elnöke

Az ötödik Emlékhelyek Napja

Augusztus 29-én ötödik alkalommal rendeztük meg az Emlékhelyek Napját, idén a koronavírus-járvány miatt rendkívüli módon nem május második hétvégéjén. A programsorozathoz majdnem valamennyi nemzeti és történelmi emlékhely csatlakozott, így közel hetven helyszínen lehetett részt venni az izgalmas programokon. Idén először átadtuk az Év Emlékhelye-díjat is, amelyet a székesfehérvári nemzeti emlékhely fenntartója vehetett át. Természetesen a teljes napot az akkori járványügyi szabályok maradéktalan betartása mellett szerveztük. Külön büszkeség számomra, hogy ahogy eddig minden évben, úgy idén is elvállalta a nap fővédnökségét Kóvér László házelnök úr.

Öt évvel ezelőtt a Nemzeti Örökség Intézetében álmotunk egy nagyot, és elindítottuk az Emlékhelyek Napját, amely évről évre egyre több helyszínen egyre több látogatót vonz történelmünk jeles helyszíneire. Azzal a céllal indítottuk útjára, hogy ezzel is népszerűsítsük a nemzeti és történelmi emlékhelyeket, amelyek történelmünk valóságos vagy szimbolikus terei, és amelyek megismerésével mindenki kicsit közelebb érezheti magához történelmünk sorsfordító pillanatait. Nekünk a Nemzeti Örökség Intézeténél alapvető feladatunk az emlékhelyek minél ismertebbé tétele és beemelése a köztudatba. Meggyőződésünk,

hogy magyarságunk kulcsfontosságú helyszínei ezek a sztelével megjelölt színterek. Az idei Emlékhelyek Napját a kormány által meghirdetett nemzeti összetartozás évéhez csatlakozva szerveztük, így számos helyen ez állt a programok középpontjában.

A tavaszi járványhelyzet miatt sajnos az eredetileg tervezett májusi időpontban nem tudtuk megtartani ezt a mindannyiunk számára kiemelkedő fontosságú napot, de már akkor tudtuk, hogy ha lehetőségünk van rá, augusztusban mindenképpen bepótoljuk. A kihirdetett veszélyhelyzet mindannyiunk életét átrendezte, az emlékhelyek pedig különösen nehéz helyzetbe

kerültek, hiszen bevételeik elsősorban a turizmusból származnak. Szerencsére azonban még a második hullám előtt meg tudtuk szervezni az Emlékhelyek Napját. Ma már tudjuk, hogy szinte az utolsó pillanatban, az akkori járványügyi szabályok maradéktalan betartásával.

Országszerte izgalmas programok várták a látogatókat

Idén minden eddiginél több, mint egy hetven helyszínen szerveztek izgalmas programokat az Emlékhelyek Napján. Budapesten a Hősök terén a Múcsarnok és a Szépművészeti Múzeum érdekes tárlatvezetésekkel, kedvezményekkel várta az érdeklődőket, a Budai Várnegyedben pedig színes programokat kínált a résztvevőknek az önkormányzat, a Várkapitányság, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, a Mátyás-templom, a Magyar Nemzeti Levéltár és a Budapest Történeti Múzeum. A Trefort-kertben az ELTE történészi kerekasztal-beszélgetésre várta az érdeklődőket, a Nemzeti Közszerológiai Egyetem munkatársai pedig a Ludovika Akadémia és a mellette álló, nemrég felújított Lovarda épületét mutatták be. De izgalmas programok voltak még többek között Esztergomban, Egerben, Vácott, Győrött, Tata-

Hagyományörzők fegyverbemutatója az egeri várban az Emlékhelyek Napján
Fotó: Szinok Gábor

Radnaniné dr. Fogarasi Katalin az Emlékhelyek Napja előtti sajtótájékoztatón
Fotó: Kapusi Zoltán

bányán, Visegrádon és Mátraverebélyen is. A gödöllői kastélyban többek között különleges padlástúrára és romsétára várták a 8 év feletti érdeklődőket. Vácon, a Hétkápolnánál és Mátraverebély-Szentkúton szentmisét is tartottak a katolikus híveknek, míg a Debreceni Református Nagytemplomban orgonazenével és családi programokkal készültek. 2020-ban az Emlékhelyek Napja egybeesett a mohácsi csata 494. évfordulójával, ezért aznap megemlékezési ünnepség gazdagította a programot az emlékhelyen. A nap folyamán több alkalommal történelmi hagyományörzők tartottak bemutatót korabeli fegyverekkel. Az idei Emlékhelyek Napja legnagyobb szenzációja volt, hogy elkezdődött a sírkertben található egyik tömegsír régészeti feltárása, illetve az ott feltárt csontmaradványok antropológiai vizsgálata. Pákozdon, a nyitórendezvény helyszínén a látogatók egy géppuskafészket is megnézhetnek közelről, de több hadtörténelmi előadáson is részt vehettek. Gyulán is különlegességgel vártak mindenkit: William Shakespeare Hamlet című előadását

nézhették meg a Gyulai Várszínház és a nagyváradai Szigligeti Színház közös előadásában. A kehidakustányi Deák-kúriában az Emlékhelyek Napján szintén egy színdarabot adtak elő „a Haza bölcse” életéről. Székesfehérvárott felfedezhették a Romkert titkait, „Jobbján nagypapjával” címmel pedig az 1848-ban feltárt Árpád-házi királysírok azonosításáról tartottak szakmai előadást. Fertődön az Esterházy-kas-

télyban a nemzeti összetartozás éve jegyében az Esterházy család Trianont megélt családtagjairól volt előadás hallható.

Szimbolikus szerződés: együttműködés a Honvédelmi Minisztériummal

A Honvédelmi Minisztérium és a Nemzeti Örökség Intézete között az ifjúság hazafias nevelését elősegítő, azt erősítő együttműködési megállapodást írtunk alá Szabó István honvédelmi államtitkár úrral az Emlékhelyek Napja nyitórendezvénye keretében, Pákozdon. A szándéknyilatkozat Magyarországalapítványának szellemiségében született meg, amely kimondja: „bízunk a közösen alakított jövőben, a fiatal nemzedékek elhivatottságában”. A minisztérium a hazafias és honvédelmi nevelés stratégiájának részeként vállalta, hogy a fiatalok nevelésében a magyarság megmaradása szempontjából kulcsfontosságú hazafias szemlélet, a honvédelmi kötelességtudat és a hagyományok megerősítése alapvető hangsúlyt kapjon. Nagy megtiszteltetés számunkra, hogy a Nemzeti Örökség Intézetét partnernek tekin-

Deák Ferenc mauzóleuma az Emlékhelyek Napján
Fotó: Kapusi Zoltán

tik a magyarság szellemi örökségének megóvásában, a nemzeti identitás és összetartozás érzésének növelésében, illetve a nemzeti emlékezet kultúrájának széles körű terjesztésében.

Az Év Emlékhelye-díj

Idén első alkalommal adtuk át az Év Emlékhelye-díjat. A díjat azoknak az emlékhelyeknek alapítottuk, amelyek kimagaslóan sokat tesznek emlékhely-jellegük hangsúlyozásáért, és amelyek üzeneteiket sikeresen juttatják el a fiatalabb generációhoz. A díjjal nem titkolt célunk volt az is, hogy ezzel ösztönözzük az emlékhelyeket a szorosabb együttműködésre. Az elismerés odaítélésének elbírálása egy öttagú szakmai bizottság feladata volt, és büszke vagyok arra, hogy a döntőbizottság élére sikerült megnyernünk Boross Péter miniszterelnök urat, a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság elnökét. A díjat első alkalommal a székesfehérvári Romkert nevében Cser-Palkovics András, Székesfehérvár polgármestere vehette át a Fiumei úti sírkertben megnyíló kültéri kiállításunk megnyitójának keretében. A díj odaítélésénél nem volt kérdéses, hogy jó helyre került ez az idén alapított elismerés. A székesfehérvári nemzeti emlékhely élen jár abban, hogy emlékhelyként népszerűsítse a Romkertet, és abban is, hogy a fiatalokhoz közelebb hozza a történelmet, elég csak a tavalyi Emlékhelyek Napján bemutatott óriás sakkjátszmára gondolnunk. A díj elnyerése egyben azt is jelenti, hogy a következő Emlékhelyek Napja nyitórendezvénye Székesfehérvárra lesz.

A Fiumei úti sírkertben is különleges programokkal vártunk mindenkit

Természetesen a Nemzeti Örökség Intézete is izgalmas programokkal várta az érdeklődőket a vagonke-

Az Év Emlékhelye-díj ünnepélyes átadása
Fotó: Kapusi Zoltán

A 2020-AS EMLÉKHELYEK NAPJA SZÁMOKBAN

	EMLÉKHELYEK NAPJA 2020	5. ALKALOM	
	NEMZETI EMLÉKHELYEK SZÁMA / RÉSZTVEVŐK SZÁMA	20 EMLÉKHELY	20 EMLÉKHELY
	TÖRTÉNELMI EMLÉKHELYEK SZÁMA / RÉSZTVEVŐK SZÁMA	50 EMLÉKHELY	41 EMLÉKHELY
	RÉSZTVEVŐ EMLÉKHELYEK SZÁMA ÖSSZESEN	61 EMLÉKHELY	
	RÉSZTVEVŐ HELYSZÍNEK SZÁMA	72 HELYSZÍN	
	RÉSZTVEVŐK SZÁMA ORSZÁGOSAN (BECSLÉS)	~24 EZER FŐ	

	ISMERETTERJESZTŐ ELŐADÁS/VEZETETT SÉTA	52 HELYSZÍNESEN
	MEGEMLÉKEZÉS	5 HELYSZÍNESEN
	CSALÁDOS PROGRAM	15 HELYSZÍNESEN
	KONCERT	3 HELYSZÍNESEN
	SZÍNHÁZI ELŐADÁS	4 HELYSZÍNESEN
	HAGYOMÁNYÓRZÓ BEMUTATÓ	8 HELYSZÍNESEN
	ÚJ KIÁLLÍTÁS MEGNYITÁSA	2 HELYSZÍNESEN
	NYILVÁNOS JOGI AKTUS	2 HELYSZÍNESEN
	KEDVEZMÉNYES BELÉPŐ BIZTOSÍTÁSA	23 HELYSZÍNESEN

	LEGNÉPSZERŰBB HELYSZÍN	EGRI VÁR	1775 REGISZTRÁLT LÁTOGATÓ
	ÉV EMLÉKHELYE-DÍJ	SZÉKESFEHÉRVÁR, ROMKERT	1. ALKALOM

zelésében álló Fiumei úti sírkertben. Egész nap tematikus sétákon, buszos és kerékpáros túrákon lehetett részt venni, valamint ezen a napon nyílt meg a Nemzeti Emlékezet Múzeumának legújabb szabadtéri kiállítása, a *Széllal szállni, gyökérrel kapaszkodni* című tárlat. A kiállítás a nemzeti összetartozás jegyében olyan költőket, színészeket és festőket mutatott be, akik a magyar kultúra legjavához tartoznak és a sírkertben nyugszanak, ám ma már határon túlra eső területen születtek. A kiállítás elsősorban a hírességek fiatalkorára fókuszál, és különleges, messenger-üzeneteket idéző formájával főként a fiatalokat szólítja meg. A kiállítás megnyitóján a Rákóczi Szövetséggel együttműködve a Nemzeti Örökség Intézete 100 általános- és középiskolás diákot fogadott, akik az ünnepség után egy izgalmas, a sírkert érdekességeinek megismerésére irányuló tájékoztató játékon is részt vehettek, majd megszerzett tudásukat kvízzjátékban teheték próbára. A nap fénypontja idén is az esti koncert volt, amely immár hagyományosan minden Emlékhelyek Napja záróprogramja a NÖRI

A fényfestett Kossuth-mauzóleum
Fotó: Nagy Márton

rendezésében. Bár az időjárás majdnem közbeszólt, hiszen egy órával az irodalmi est kezdete előtt óriási vihar kerekedett a sírkertben, meg tudtuk tartani az eseményt, és úgy vélem, hogy az eddigi talán legsikeresebb koncertünkön vehettünk részt az ötödik Emlékhelyek Napján. Idén Szabó Balázs Bandája nyújtott maradandó él-

ményt a regisztráltaknak. Kifejezetten erre az alkalomra és erre a helyszínre összeállított irodalmi estjüket az Eper produkció jóvoltából a színpad háttérét adó Kossuth-mauzóleumon látványos, kimondottan a zenére animált fényfestéssel tettük még emlékezetesebbé. Ez a másfél órás produkció világviszonylatban is egyedülállónak tekinthető, ugyanis minden egyes dalhoz hozzá illő, önálló témájú fényjáték társult. A látogatók a temető többi, színekbe öltöztetett ékkövét, a Deák- és a Batthyány-mauzóleumokat, valamint az árkádsorokat is megcsodálhatták a koncert után. Bízom benne, hogy minden látogató számára kellemes és tartalmas programot sikerült megvalósítanunk.

Radnainé dr. Fogarasi Katalin,
a Nemzeti Örökség Intézete
főigazgatója

Szabó Balázs Bandája irodalmi estje a Fiumei úti sírkertben
Fotó: Nagy Márton

Ünnepélyes megnyitó Pákozdon

„Öt évvel ezelőtt a Nemzeti Örökség Intézete álmodott egy nagyot és útjára indította az Emlékhelyek Napja programot.” – kezdte beszédét Radnainé dr. Fogarasi Katalin főigazgató asszony az ötödik Emlékhelyek Napja országos megnyitóján, Pákozdon, a Katonai Emlékparkban.

A NÖRI minden év kora tavaszán egy megbeszélésre invitálja a nemzeti és a történelmi emlékhelyek képviselőit, az Emlékhelyek Napja sikeres meg-

rendezésének előkészítése érdekében. Az idei év is ennek megfelelően indult, és februárban, Kápolnásnyéken a Halász Kastélyban, ahol a Katonai Emlékpark Pákozdt házigazdaként igyekezett megfelelő háttérrel biztosítani, a konferencia egyértelmű hitet tett amellett, hogy a NÖRI kezdeményezése jól szolgálja az emlékhelyek népszerűsítését, és azok fejlődésére is pozitívan hat. Az eredeti tervek szerint 2020-ban az Emlékhelyek Napja május 9-én került volna megrendezésre, ami a második világháború európai harcainak végét jelentő kapituláció 75. évfordulója. Ezért kezdeményeztem, hogy a Katonai Emlékpark kiemelt helyszín lehessen, amelyet a NÖRI főigazgatója is támogatott. A COVID-19 pandémia okozta helyzet okán azonban májusról augusztus 29-re módosult a program időpontja. A Katonai Emlékpark időben jelezte, hogy szívesen megrendezi a megnyitó programot, és javasolta, hogy a munkaterve szerinti kiemelt programjával párhuzamosan szervezhesse meg azt.

A Katonai Emlékpark tízéves működése során meggyőződünk arról, hogy a társadalom érdeklődik hazánk történelmének jeles eseményei iránt,

Dr. Görög István köszöntőt mond
Fotó: Dániel M. Magdolna

ha pedig a programokat az emlékhelyen a cél érdekében építjük fel, akkor kiemelt érdeklődés érhető el. Ez a felismerés adott lehetőséget, hogy a tanulóifjúság részére rendszeresen célzott programot szervezzünk. Ebbe a sorba tartoznak az „Apródképző”, a „Hadapródképző”, az „Ifjú Nemzetőr” és a „Hazafiság Iskolája” programjaink, továbbá már dolgozunk a „Hazáért körút” projektünkön is. Ugyancsak ebből a felismerésből született az a javaslat, hogy a honvédelmi vezetés is éljen a lehetőséggel, és a Nemzeti Örökség Intézete együttműködésével segítse elő, hogy a módszerek általánosan elterjedjenek, és egy-egy emlékhely sajátosságaival gazdagodva mutassa be nemzetünk történetét, és erősítse az ifjúság hazaszeretetét.

Augusztus 29-én, a járványveszély ismételt fokozódása ellenére is több

Az együttműködési megállapodás aláírása
Fotó: Dániel M. Magdolna

mint 150 fő jelenlétében, az emlékpark díszterén tarthattuk meg a 2020-as Emlékhelyek Napja ünnepélyes megnyitóját. A megjelent vendégek – Szabó István honvédelmi minisztériumi államtitkár, dr. Simon László kormány megbízott, a Fejér Megyei Kormányhivatal elnöke, valamint a megye és a térség önkormányzatainak több vezetője, a Honvédség és Társadalom Baráti Körök Országos Szövetsége taggyesületeinek vezető képviselői az ország 32 településéről, valamint a székesfehérvári tankerület vezető pedagógusai – köszöntését követően, Radnainé dr. Fogarasi Katalin, a NÖRI főigazgatója mondott megnyitóbeszédet. Kiemelte, hogy „a NÖRI alapvető feladatának tekinti a magyarság szellemi örökségének a jelen és az elkövetkező nemzedékek számára történő megőrzését és átadását, a nemzeti örökség kultúrájának széles körben történő terjesztését. Közfeladatainkat a felnövekvő nemzedék nevelése céljából látjuk el és ezt a Honvédelmi Minisztériummal közös

Első világháborús hagyományörző katonák a lövészárokban
Fotó: Dániel M. Magdolna

szándéknyilatkozatban is megerősítjük a mai napon!” A beszédet követően került sor a közös munka alapjául szolgáló szándéknyilatkozat aláírására.

Szabó István államtitkár úr beszédében kiemelte, hogy a Honvédelmi Minisztérium és a NÖRI által aláírt szándéknyilatkozat az első lépés abba az irányba, hogy „felhívjuk a figyelmet arra, hogy az emlékhelyek a tör-

ténelmi gyökerek ápolásán túl olyan szolgáltatást is nyújtanak, olyan nevelési eszközként is funkcionálnak, ami semmi mással nem pótolható segítséget jelent a nemzet védelmi képessége fejlesztéséhez.”

Az Emlékhelyek Napja megnyitóját követően a Katonai Emlékpark a háború és a béke kérdéskörét mutatta be, hagyományörzők által megjelentetett első és második világháborús pillanatképekkel. A nap során nagyon sok család, fiatalok és idősebbek egyaránt kíváncsiak voltak a bemutatókra, azok mellett pedig a teljes Katonai Emlékparkra. Az izzasztó meleg és a járványhelyzet ellenére ez a nap is megerősített bennünket abban, hogy nagy az érdeklődés és az igény hazánk történelmének megismerésére és annak élményszerű bemutatására.

Dr. Görög István
Katonai Emlékpark Pákozdi, ügyvezető

Fegyverek és katonai felszerelések bemutatása
Fotó: Dániel M. Magdolna

Szent István nyomdokaiban az „Év Emlékhelyén”, Székesfehérvárott

A székesfehérvári nemzeti emlékhely nyerte el a Nemzeti Örökség Intézete által idén alapított Év Emlékhelye-díjat. Ennek apropóján az Emlékhelyek Napjának programjairól, illetve a város törekvéseiről és az Árpád-ház Program aktualitásairól tájékozódhatunk első kézből az alábbiakban.

2020 októberét írjuk, amikor ezek a sorok születnek Székesfehérvárott, légvonalban alig száz méterre a nemzeti emlékhelytől. Igazán különleges esztendő az idei, hiszen soha nem látott mértékben forgatta fel életünket a koronavírus-járvány, és szerencsésnek mondhatjuk magunkat, hogy az elmaradt májusi időpont helyett

augusztus végén sor kerülhetett az Emlékhelyek Napjára. Miközben erre készültünk, érkezett a hír: a székesfehérvári nemzeti emlékhely nyerte el a Nemzeti Örökség Intézete által idén alapított Év Emlékhelye-díjat. Magam és Önkormányzatunk nevében is mondhatom, hogy hálás szívvel fogadtuk az elismerést, amely eddigi és éppen most zajló örökségőrző munkánk mellett – meggyőződéseim szerint – jövőbeni törekvéseinknek is szól.

A történelem és nemzetünk történelme iránt érdeklődő lokálpatrióta fehérváriként vallom: különleges generáció tagja lehetek. Egy olyan nemzedéké, amelynek tagjai iskolás gyermekként már ott lehettek az 1988-as Szent István-év ünnepségein, kísérelhették körmenetben a Fehérvárra „hazajött” Szent Jobbot, és a rendszerváltás egyébként is nyüzsgő hangulatában kaphattak megerősítést arról, mit is jelenthetett a magyarságnak a kereszténység felvétele, a Szent István által felvállalt és véghez vitt államalapítás. Nagy lépés, hogy ezt követően a 2013-as Szent István Emlékévet pedig már Székesfehérvár polgármestere-

ként, a programok tevékeny alakítójaként élhettem meg. Hiszem, hogy azóta megerősödött a fehérváriak közössége, akikkel immár 2022-re, az Aranybulla – szintén városunkhoz köthető – kiadásának 800. évfordulójára készülünk; és már látható közelségben van 2038 is, ami kitüntetett ünnep, a várva várt ezeréves jubileum Szent István városában, Székesfehérvárott.

Nagy öröm, hogy nem vagyunk egyedül, nem maradtunk magunkra ebben a küldetésben és felelősségben, hiszen a kormány az Árpád-ház Program keretében (amelyet 2013-ban Fehérvárott hirdettek meg) kiemelt figyelmet fordít erre. A tudományos munka mellett számos beruházás is megvalósulhat így országszerte, ami városunkban is több fejlesztést jelent. Javában zajlik a Szent István Király Múzeum Rendházépületének rekonstrukciója, közel 5 milliárd forintos állami forrásból. Ezzel egy a patináját megőrző, mégis 21. századi múzeumi tér jön létre, olyan modern technológiával, amely az országos Árpád-ház kiállítás („Királyok és szentek. Az Árpádok kora.”) megrendezésére,

Az Év Emlékhelye-díj
Fotó: Molnár Artúr

majd ezt követően számos korszerű tárlat befogadására alkalmas lesz. A szeptember hónap pedig újabb komoly előrelépést hozott: a kormányzati kiegészítő támogatásnak köszönhetően, 3,5 milliárd forintos beruházással elkezdődhet az egykori Köztársaság mozi épületében a Kötár, az Árpád-ház Kutatóintézet és az ideiglenes látogatóközpont kialakítása. Emellett az Aranybulla- emlékmű környezetének 2022-re történő méltó rendezéséhez is megvannak a források, indulhat ez a fejlesztés is.

Éppen az Emlékhelyek Napja idei székesfehérvári programsorozatának keretében adtuk át azt a kültéri bronz makettet, amely az egykori koronázó- és temetkezési templom öt nagy építési korszakából a 12. századi változatot ábrázolja. A látássérültekre is gondoló, tapintható Nagyboldogasszony-bazilika makettje minden olyan részletet megjelenít, amely a laikusok számára segíti az épület „megértését”. A nemzeti emlékhellyel szomszédos Koronázó téri „lábas ház” árkádjá-

Dr. Cser-Palkovics András, Székesfehérvár polgármestere
Fotó: Molnár Artúr

ban egy ismétlődő 3D animációs film mutatja be a koronázást hiteles forrásokra – koronázási ordókra – támaszkodva. Van már több kiadványunk is, amelyek a Szűz Mária prépostság templomának történetét dolgozzák fel szövegesen és képi megjelenítésekkel. A legfőbb kérdés azonban ma még megválaszolásra vár!

Nem szóltam eddig a legfontosabb és legnehezebb küldetésünkről: a Szent István által építtetett koronázóbazilika „újboldi megjelenítéséről”. Hiszen itt van nekünk, fehérváriaknak ez az egykor épített, mára már szellemivé lett örökség, amelyet a magyar uralkodók folyamatosan bővítettek, fejlesztettek a Szent Istvánt követő századokban is, és amelynek már csak köveit őrizhetjük napjainkban. Jelenlegi formáját (kisebb-nagyobb változtatások azért történtek) az 1938-as ünnepi évre nyerte el az egykor Középkori Romkert, ma nemzeti emlékhely területe. Hazai és nemzetközi kitekintéssel, különböző szakmaterületek szakértőivel régóta és többször napirenden volt már a kérdés, hogy mi lenne a Szent Istvánhoz méltó, mégis 21. századi és a jelenlegi területen megvalósítható végleges megoldás az egykori koronázóbazilika megjelenítésére. Ennek az egész magyar nemzet ügyének kell lennie, és hiszem, hogy 2038-ra közösen készülődve, méltó ünnepünk lesz.

Dr. Cser-Palkovics András,
Székesfehérvár polgármestere

A 12. századi koronázótemplom bronz makettje
Fotó: Molnár Artúr

Augusztus 29. – Mohács kiemelt napja

Az ötödik Emlékhelyek Napja a Mohácsi Nemzeti Emlékhelyen

A Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság vagyonkezelésébe tartozó Mohácsi Nemzeti Emlékhely 2016 óta vesz részt az Emlékhelyek Napja országos rendezvényen. 2020-ban ez az esemény egybeesett a mohácsi csata 494. évfordulójával, ezért aznap megemlékezési ünnepség is gazdagította a programot. A nap során egy siklósi és egy mohácsi történelmi hagyományörző csoport tartott bemutatásokat, amelyek keretében a késő középkori fegyvereket, viseleteket és katonai szokásokat szemléltették. Az érdeklődők kipróbálhatták a fegyvereket, megismerhették a korabeli katonai tábori életet, magukra ölthették a különleges viseleteket, sőt, a bátrab-

bak akár meg is vívhattak egymással. A délelőtti emlékünnepeken Závoczky Szabolcs igazgató tartott köszöntő beszédet, majd dr. Udvardy György veszprémi érsek, apostoli kormányzó hívta közös imára a látogatókat. Az ünnepség koszorúzással zárult. Az emlékhelyen a nap folyamán a mohácsi csatát, valamint a legújabb régészeti kutatásokat bemutató kiállítás várta az érdeklődőket, a sírkertben pedig szakvezetések által ismertettük meg a látogatókkal az 1526-os mohácsi csatát. Délután történelmi hagyományörzőkből álló lovas zárandokok érkeztek, akik minden évben II. Lajos király seregének útvonalát járják be Érdtől Mohácsig.

Az idei Emlékhelyek Napja legnagyobb szenzációjának tekinthető, hogy elkezdődött a sírkert III. számú tömegsírjának régészeti feltárása, és az ott nyugvók csontmaradványainak antropológiai vizsgálata. A régészek egész nap szakvezetések tartottak a feltárt tömegsír mellett, amelyek nagy érdeklődést váltottak ki a látogatók körében. A régészeti feltárás célja, hogy a hős katonák fél évezreddel a csatát követően méltó módon kapják meg a végtisztességet, továbbá, hogy a Mohácsi Nemzeti Emlékhely a nemzeti kegyeleti szempontoknak megfelelően egy teljesen új interaktív kiállítás keretében – a legújabb antropológiai, régészeti, történész

A III. számú tömegsír feltárása
Fotó: Komlós Attila

kutatások eredményeit felhasználva – mutassa be a látogatóknak a magyarság egyik legfontosabb történelmi eseményét. Több mint hatvan évvel az első tömegsírok részleges feltárása után, a közelgő 500 éves évfordulóhoz kapcsolódóan – és a tudomány elmúlt évtizedekben való rohamos fejlődésének ismeretében – eljött az ideje, hogy sokkal többet tudjunk meg azokról a hősookról, akik az életüket adták itt a mohácsi csatamezőn. Fontos, hogy kellő önmérsékletet tanúsítva a tömegsírok egy részét – a kutatók útmutatása szerint – változatlan állapotban hagyjuk. Erre azért van szükség, hogy az utánunk következő generációk feltehetően tágabb tudományos ismeretek birtokában dönthessenek esetleges újabb vizsgálatokról. Mindezt a kegyeleti szempontok tiszteletben tartásával, a Nemzeti Örökség Intézetének felügyelete mellett hajtjuk végre, hiszen nemzetünk egyik legfontosabb temetője ez.

Az emlékűnnepség keretében került sor a Mohács 500 nyilatkozat aláírására is. A kiáltványt dr. Hargitai Já-

Hagyományörző megemlékezők
Fotó: Komlós Attila

nos országgyűlési képviselő (KDNP) kezdeményezte, aki köszöntőjében kitért a mohácsi csata korábbi kerek évfordulós megemlékezéseire, és felhívta a figyelmet arra, hogy érdemes mihamarabb elkezdenünk a készülést az 500. évfordulóra. Kiemelte azt is, hogy az előttünk álló hat esztendő-

ben lehetőség kínálkozna arra, hogy a tudomány még több új megállapítást tegyen, és így a társadalom is tisztábban láthassa a félezer évvel ezelőtti sorsfordító eseményeket. A 2026. év nemzeti emlékévvé nyilvánítását kezdeményező dokumentumot dr. Hargitai János mellett dr. Udvardy György, a Veszprémi Főegyházmegye érseke, dr. Miseta Attila, a Pécsi Tudományegyetem rektora, dr. Fodor Pál, a Bölcsészettudományi Kutatóközpont főigazgatója, dr. Pap Norbert, a PTE Mohács 500 Program vezetője, dr. Hóvári János, a Zrínyi Miklós – Szigetvár 1566 Emlékév Emlékbizottság elnöke, dr. Csornay Boldizsár, a Janus Pannonius Múzeum igazgatója és Závoczky Szabolcs, a Duna-Dráva Nemzeti Park igazgatója írta alá.

Závoczky Szabolcs
Duna-Dráva Nemzeti Park, igazgató

Varga Zsolt
Duna-Dráva Nemzeti Park,
őrszolgálat-vezető

A III. számú tömegsír egy részlete
Fotó: Komlós Attila

Ha a szobrok beszélni tudnának...

Múzeumkerti séta az Emlékhelyek Napján

2020. augusztus 29-én a Magyar Nemzeti Múzeum Emlékhelyek Napjára szervezett programjaként Az Apolló-szobor fűgefalevele, avagy ha a szobrok beszélni tudnának... címmel (kétórás) múzeumkerti sétát vezettem a népes érdeklődő közönségnek. Ez alkalommal is, mint annyi korábbi séta esetében, az Arany János-szobornál találkoztunk, de most ez adekvát választás volt, hiszen szoborsétára indultunk a Nemzeti Múzeum körüli, 2018-2019-ben megújult parkban. Stróbl Alajos nagyszerű alkotása kapcsán mindig elmondom, hogy a mellékalakoknak kik voltak a modelljei: Rozgonyi Piroskának gróf Széchenyi Alice, az alapító, Széchenyi Ferenc dédunokája („a legnagyobb magyar” unokája), Toldinak pedig Porteleky László, az első magyar kardbajnok, arc tekintetében pedig egy békési parasztember, Németh István. A következő állomásunk a múzeumalapítás 100. évfordulója alkalmából (1902-ben) állított Széchenyi Ferenc-szobor volt, amely az említett kertrekonstrukció idején került előre, a főhomlokzat elé, ahogy azt már a két világháború között is szorgalmazták. Azért kérték ezt akkor és a későbbiekben is többször, mert nem méltó, félreeső helynek gondolták a Bródy Sándor utcai kapu és gazdasági bejárat közelében lévő helyet. Ez azonban 1902-ben egyáltalán nem számított rossz helynek, hiszen a látogatók akkoriban innen léphettek be a múzeumba. A főkapu az épület dísztermében ülésező Főrendi Háznak, azaz az országgyűlési képviselőknek szolgált bejáratul. (Ez

nyilván a későbbiekben egyre inkább feledésbe merült.) Egyetlen egy emléket azonban nem tudtam megmutatni a séta során, éspedig a Forum Romanum-oszlopot, amely 1929 óta díszítette a Múzeumkertet. A közelmúltban ugyanis helyet cserélt a Széchenyi-szoborral, de az ókori római emlék, Róma város ajándéka, a kertbe való visszakerülése előtt még átfogó restaurálásra vár.

A Bródy Sándor utca felé haladó, Mesélő falak címet viselő sétán Kazinczy Ferenc első köztéri szobra felé vitt az utunk, amelynek kapcsán sohasem felejttem felhívni a résztvevők figyelmét arra, hogy húszezer forintos bankjegyünk hátulján ez a szobor szerepel a kert egy részletével, mögötte a Régi Képviselőházzal, a mai Olasz Intézzel. A következő emlékmű, amely előtt megálltunk, Herman Ottóé a sorban, aki egykor a Nemzeti Múzeum jeles természettudósa volt, majd országgyűlési képviselőként látogatta hosszú évekig az előbb említett épületet. Horvay János alkotását 1930-ban avatták fel. Ebből a szoborból régen víz csordogált, sőt, korábban (1909-től) ezen a helyen állt a Maróti Géza tervezte ún. Kacsás-kút, amelyet a Zsolnay-gyár tulajdonosa ajándékozott anno a Nemzeti Múzeumnak. Ezt követően a Bródy Sándor utca és a Pollack Mihály tér sarkán lévő parkrészben álltunk meg egy egyszerű emlékkőnél, amely első pillantásra olyan, mintha valaminek a kis talapzata lenne, bár nem az. A Washington-Humboldt-emlékkő személyes kedvencem,

Situationsplan des ung.
Zur Aufst.

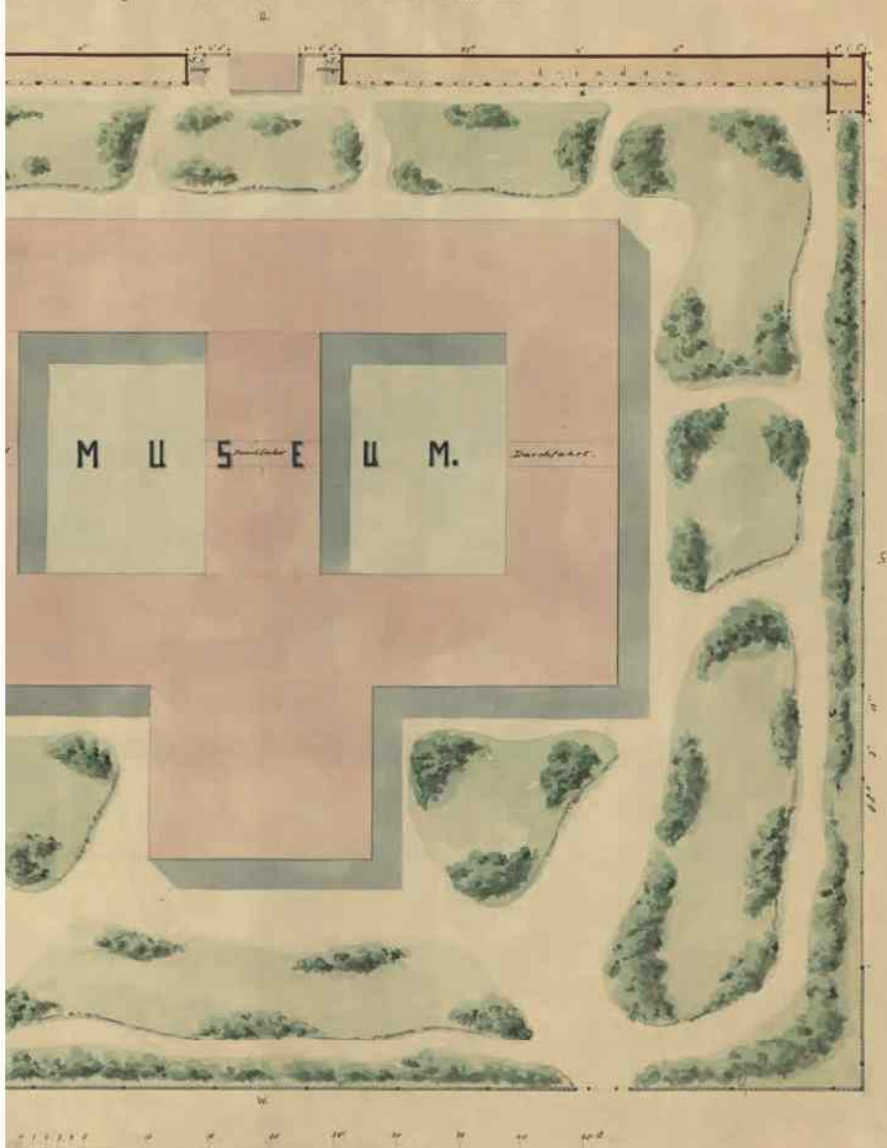
hiszen többszörös jelentéssel bíró (tulajdonképpen kódolt) emlékjelről van szó. Egyrészt az első amerikai elnök, George Washington, másrészt

a 19. század egyik legjelentősebb természettudósa, Alexander von Humboldt előtt tiszteleg, de a mára már alig kivehető latin felirat végén lévő

dátum (1858. március 15.) azt jelzi, hogy a század jeles reformpolitikusa, Kúbi-nyi Ferenc ezt az emlékkövet valójában az 1848-as forradalomra emlékezve állította annak 10. évfordulóján (eredetileg váci villájának kertjében). Kokárdás forradalmunk első ismert és fennmaradt emlékművét (a Nemzeti Emlékhelyekre fordítandó támogatási összegből) idén ősszel fogják restaurálni és állandó téli védelemmel ellátni. Ezt követően a pázsiton átvágva – hiszen *Füre lépni szabad!* – Kisfaludy Sándor ún. Himfy-lant nevű 1848-ban elkészült, de a kertbe csak 1903-ban kikerült emlékművét tekintettük meg. *Ha a szobrok beszélni tudnának...* – szerepelt sétánk címében, és ennek a szobornak az esetében ez igaz is, hiszen a talapzaton olvasható, hogy „Magyar- és Erdély-hon leányai” állították, illetve ők gyűjtötték rá össze a megfelelő összeget, de a talapzaton lévő bronz glóbuszon a legutóbbi restaurálás után most már olvasható a szobor alkotójának neve és adatai is. Ezt követően még hét másik szoborról mondtam el az érdekességeket, amelyek íróknak, múzeumi tudósoknak, szabadsághősöknek állítanak emléket, és amelyek önmagukban is egy-egy emlékhelynek számítanak. Ezek legtöbbször nemzeti közadakozásnak köszönhetjük, akár csak magát a Múzeumkertet, amelynek létrehozása az 1850-es évek első felében, az elnyomatás éveiben igazi nemzeti ügyvé vált. Ennek hangsúlyozására nemcsak ez alkalommal, hanem minden évben a legjobb alkalmat nyújthatja számunkra az Emlékhelyek Napja.

Debreczeni-Droppán Béla
Magyar Nemzeti Múzeum
történész, főmuzeológus

des ung. nation. Museums samml den Grundriße zur Erbauung von Arcaden
ur Aufstellung der Antiquen und mittelalterlichen Steindenkmäler

A Múzeumkert első ábrázolása Reitter Ferenc lapidárium-tervének helyszínrajzán, 1859
Forrás: Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnok

A templom Istené, amelyet ránk, magyarokra bízott...

Emlékhelyek Napja a sólyi történelmi emlékhelyen

2017 óta egyre gyorsabb ütemben újjá-
hatott meg a Sólyi Református Temp-
lom, amelynek épülete jóval a reformá-
ció elterjedése előtt I. István király által
emeltetett. A templom elődje egy faká-
polna lehetett, amelyet Koppány felett
aratott győzelme emlékére állíttatott
első királyunk.

Első írásos említése 1009-ből szár-
mazik, akárcsak a királyi vármegyék
névének első leírása is. A templom
II. András adományaként a Veszprémi
Érsekség tulajdonába került, itt kellett
a meggyilkolt Gertrúdisz királynő lelki
üdvéért évente misézni és a birtok be-
vételéből megvendégelni a misét ce-
lebráló papi személyeket. Valószínűleg
ehhez kapcsolódóan festették körbe

a templomot freskókkal és bővítet-
ték a fakápolnát jelenlegi formájára.
A török időkben volt tarisznyavár és
birkaistálló, valamint 20 gyermek és
2 felnőtt temetkezési helye is, míg
2009-ben egy régészeti kutatás kere-
tében fel nem szedték a csontokat.

1615-től református lett a templom,
amely 1724-ben festett kazettás meny-
nyezetet és ma már egyedülállónak
számító falfestményeket kapott dí-
szítésül. A komáromi asztalos céh re-
mekei egészen az 1800-as évek végéig
voltak e kis templom ékkövei, amelye-
ket a gyülekezet az Iparművészeti Mú-
zeumnak eladott, s árából kőtoronyt
épített. A torony 1903-as befejezése
után jellegtelenné, puritánná és szür-

kévé silányult a templom megjelenése.
Értékeit elrejtette az avatatlan szemek
és elmék elől a mész és a habarcs, csu-
pán a középkori kapubéllet árulkodott
az átélt évszázadokról.

1995-ben vált ismét csak izgalmassá
a templom története. Ekkor kezdődött
el az évszázadok fonalának visszafej-
tése és a templom történelmi és mű-
vészettörténeti értékeinek megmen-
téseért folytatott küzdelem, amely épp
olyan fordulatossá és váltakozó kimene-
telű volt, mint a templom és Hazánk
története.

1997-ben felfedezték és részlegesen
feltárták a reformáció korabeli falfes-
téseket, 1998-ban Szabó József res-
taurálta a szöszékkoronát. 2005-ben
új cseréptetőt kapott az épület, de
elbontották északi támpilléreit. Vál-
tozások és hosszú szünetek, remé-
nyek, imák és könyörgések. Így ment
ez 2013-ig, amikor hivatalosan is tör-
ténelmi emlékhely rangra emelkedett
a templom. A rang és az elfogadott-
ság növekedésével nőtt a döntéshozók
felelősségvállalása is a templom meg-
mentésében.

Mire a lelkész ideért a történet-
ben, a hallgatóság izgatottan várta
a folytatást. Nem is volt elég egyszer
elmondani, az este hatra érkező látó-
gatók mögött ott topogtak a hét órára
érkezők. A hallgatóság figyelme és
kérdéseik egyértelművé tették, nem
csupán érdeklődő, de értő közönsége
van az előadásnak. Voltak, akik Eger-
től motoroztak idáig, mások Veszp-

A Sólyi Református Templom
Fotó: Gedai Csaba

Emlékhelyek Napja a sólyi történelmi emlékhelyen
Fotó: Bikádi-Varga Emese

réből, Várpalotáról vagy a szomszédos falvakból jöttek megismerkedni a templom történetével. A rejtett megvilágítás fényei elvarázsolták az esti órán érkezőket, akik egyaránt gyönyörűséggel szemlélték az eredeti 300 éves balusztrádót, amelyet Eckert Anikó restaurált, valamint az Ament Éva és Bárdos Júlia által készített mennyezeti kazettamásolatokat, amelyek eredetijei az Iparművészeti Múzeum féltett kincsei, amióta csak megvásárolta azokat 1900 körül a gyűlekezettől. Lassan körvonalazódott az is, hogy a magyarországi kereszténység egyik fontos színhelyének tekinthető templom kinek milyen jelentőséggel bír. Az előadásból kiderült, hogy a templom 1995-ben idehelyezett lelkésze eleinte egymaga, majd 2005-től feleségével sokat küzdött, hogy megóvja ezt a kiemelkedő műemléket az utókor számára. Egri Zsolt és Dobos Laura neve is elhangzott, akik a tervezés és a kivitelezés munkálataiban is komoly részt vállaltak. Szinte látta a közönség, ahogy Répássy Viktor feltárja a lelkész által felfedezett freskót.

A templomban mindössze harminc ülőhely volt a vendégek részére, de senkit sem zavart a hely szűke, mert

átmelegítette őket az érzés, hogy együtt részesültek a templom megújulásának történetében és a közös emlékezet áldásaiban.

Jóleső érzéssel hallgatták, hogy 2017-ben, amikor majdnem végleg megsemmisült az egyik reformáció korabeli ablakdísz, milyen hihetetlen módon érkezett kormányzati forrás a megmentésre, és miközben a festőrestaurátor művész megmentette

a református elődök hagyatékát, „isten üzenetként” előbukkant a tanítás is: „*férfinék haragja az Ink (Istennek) igazságát nem cselekeszi*” (Jakab levele 1. rész 20. vers). Még a légy is abbahagyta a zümmögést, amíg a lelkész a freskó megtalálásának csodáját ecsetelte. Érdeklődéssel hallgatták, hogy a szószékről mi módon derült ki, hogy lebegőszószék, miközben körbejárták az Emlékhelyek Napjára visszakérült egykori nyugati falon lévő ablakkövet, és azt is, hogy milyen régészeti és művészettörténeti kutatások előzték meg a helyreállítást.

Hogyan tovább? Mi van még hátra? Vajon lesz forrás befejezni a munkát? Ezekkel a kérdésekkel bombázták a lelkészt a távozók.

Csak egy válasz van. A templom Istené, amelyet ránk, magyarokra bízott, s míg van magyar egyház, és van magyar kormány, forrásnak is kell lenni a történelmi mérföldkövek emlékeire.

S.D.G.

Dr. Bikádi László Károly
református lelkész

A sólyi templom freskójának restaurálása
Fotó: Bikádi-Varga Emese

Rendhagyó ülések, rendkívüli határozatok

A Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság működése a koronavírus-járványban

A nemzeti emlékezet ápolásán és művelésén, valamint a kegyeleti kultúra színvonalának emelésén munkálkodó Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság 21 éves fennállása során töretlenül végzi feladatát. Működését a COVID-19 világjárvány sem akasztotta meg. A Bizottság ugyanis 2020 tavaszától – a Nemzeti Örökség Intézete koordinálásával – különböző rendhagyó üléseken és új módszerekkel folytatja munkáját.

A koronavírus első hullámában a Bizottság tagjai az elektronikus levelezés mellett telefonon és videokonferenciákon érkezhettek. A virtuális bizottsági ülést a Zoom videokonferencia programon keresztül sikerült megvalósítani. A Bizottság tagjai a modern technika vívmányait használva könnyedén alkalmazkodtak az adott helyzethez, és rendhagyó módon, de foly-

tatták a Bizottságon belüli munkájukat. A nyári időszaktól kezdve, a veszélyhelyzet feloldásával a Bizottság újra személyes részvétellel ülésezett, de továbbra is rendhagyó módon: a szabad ég alatt. Erre a célra megfelelő helyszínt biztosított a NÖRI és a Bizottság székhelyeként is szolgáló Fiumei úti sírkert, illetve annak egy forgalommentes része.

A Bizottság ilyen rendhagyó üléseken döntött arról többek között, hogy az alábbi személyeknek legyen védett a sírjuk:

- Tass Olga olimpiai bajnok tornász
- Wichmann Tamás világbajnok kenus
- Bujtor István színész-rendező
- Madarassy Gábor Magyar Arany Vitézségi Érmes őrmester, újságíró
- Kulka János karmester, zeneszerző
- a Derra és a Sacellary görög mecénás családok sírjai

- Hambek Alajos 1848-as honvéd százados
- gróf Zichy Geyza, gróf Széchenyi István titkára

Fentieken túl, a vírushelyzet idején a Bizottság elfogadta néhány sürgős esetben, hogy azok kapcsán ülésen kívüli, elektronikus, vagy telefonon keresztüli szavazással rendkívüli határozatokat hozzon. Így nyilvánította a nemzeti sírkert részévé – Radnainé dr. Fogarasi Katalin, a NÖRI főigazgatója kezdeményezésére, az Állami Számvevőszék alapításának 150. évfordulójára – dr. Hagelmayer István közgazdász nyughelyét, továbbá ebben a formában hozta meg támogató határozatát azzal kapcsolatban, hogy a rákosmezei Királydomb, a középkori országgyűlések helyszíne nemzeti emlékhely legyen.

A NÖRI, mint a Bizottság operatív és adminisztratív feladatait is ellátó szervezete, a jövőben is mindent megtesz a testület folyamatos működésének fenntartása és a bizottsági ülések – hagyományos, vagy rendhagyó módon történő – megszervezése érdekében.

A Bizottság tagjainak ezúton is jó egészséget és további eredményes munkát kívánunk!

Dr. Tóth Zsolt

NÖRI, Nemzeti Emlékezet Osztálya,
osztályvezető, az NEKB titkára

Bizottsági ülés a szabad ég alatt
Fotó: NÖRI

Anatómus professzorok sírjai

Rendhagyó séta a Fiumei úti sírkertben

A 170 éves Fiumei úti sírkert a magyar történelem és különösen Budapest történetének gazdag gyűjteménye. A gondosan ápoltság parcellák, az ott nyugvók közül kiválasztott nevekkéll ellátott utak rendszere, a Margit-szigetttel vetekedő gazdag különleges parkja, gazdag flórája, a síremlékek művészi értéke, és elsősorban az ott nyugvók élettörténete különleges érték. Temetői sétáinkon, az utak mentén, a fák alatt gyakran találkozzunk híres orvosok, orvosprofesszorok sírjaival, síremlékeivel. Bene Ferenc, a himlőoltás magyarországi bevezetője, az egyik első neves orvos, akit a temetőben helyeztek végső nyugalomra 1858-ban. Itt temették el Balassa Jánost is, a korszerű sebészeti oktatás megteremtőjét, akárcsak a Bókay és a Korányi család orvosprofesszorait. Szintén a sírkertben nyugszik Bugát Pál, a magyar orvosi szaknyelv megteremtője, Hüttl Hümér, a kiváló sebészprofesszor, Krepuska Géza, a modern fülgyógyászat úttörője vagy éppen Heim Pál, a nemzetközi hírnő gyermekorvos. Sokáig itt nyugodott Semmelweis Ignác, „az anyák megmentője” is, akinek földi maradványai előtt immár az Orvostörténeti Múzeum udvarán hajthatunk fejet, de impozáns síremléke még ma is a Fiumei úti sírkertben látható. A felsorolt közismert szakemberek mellett azonban számos jeles orvos nyugszik még a nemzeti emlékhelyen, többek között az anatómia szakterületének kiválóságai.

Az egyetemi szintű magyar orvosképzés Mária Terézia királynő kezde-

ményezésére, 1769-ben indult, Nagyszombatban. Az orvosképzés alapjait jelentő boncztant (anatómia) ott találjuk az induláskor oktatott öt tanítvány között. Az első boncztan-professzor a magyarul jól beszélő, cseh Trnka Vencel (1739–1791) volt. Emlékét, egyebek mellett, a szekszárdi Balassa Kórház falán lévő emléktábla őrzí. A mindmáig jelentős, bonctermini gyakorlatokra épülő anatómia oktatás

65 évvel később már Pesten, Csausz Mártonnal folytatódott.

Csausz Márton (1797–1860) Felsőbányán született, örmény családban. Egyetemi tanulmányait Pesten végezte, 1820-ban avatták orvossá. Számos köztisztviselői és egyetemi pozíció után 1834-ben nevezték ki a Boncztani Intézet élére. Ez alkalomból egyik sebész tanítványa, Knezhich István írt köszöntő éneket:

Dr. Tulp anatómiája
Rembrandt van Rijn

Nem csak az, a kit rang, méltóság
csillagi védnek,
Avvagy aranyból font zsámolyról
szórja parancsit
Oh nem, nem csak ezek méltók
oszlopra valódi
Nemzeti dücsre, hanem az is a ki
köz érdemi által
A lét, szűk körből lelkét felemelni
erős 's nagy;
Az, kit lelki erő, tudomány, erkölcsi
fogalmak;
Férjias elme, komoly 's még is
szeretetre irányzó
Nagy lélek vezetik terhelt útjába; ki
azért lett
Bölcs, hogy honnyának, mint ő olly

bölcseket adjon:
Téged bámulunk kised sorainkba
Nemes Hős,
Nagy lelkű CSAUSZUNK, méltány-
lott Naggya Hazánknak!

Csausz 1860-ban, 64 éves korában halt meg. Szeptember 16-án „A boldogultnak hűlt tetemei ... ünnepélyes be-szenteltetés után a kerepesi út melletti családi sírboltba fognak eltakaríttatni” – hirdette gyászjelentése. Igazgatóként két kitűnő tanítványt, Mihalkovics Gézát és Lenhossék Józsefet indított útjára. Az utóbbi 1864-ben tartott emlékbeszédet néhai Csausz Márton sírja felett.

Lenhossék József (1818–1888), a Lenhossék dinasztia középső tagja, 1859-ben követte Csauszt a Bonczani Intézet élén. Az ő ideje alatt vált egy-ségessé az orvosképzés. A Bonczani Intézet nagyon szerény körülmények között, a volt pesti jezsuita kolos-torban, az Újvilág és a Hatvani utca sarkán működött. Lenhossék József hozta létre az Anatómiai Múzeumot, amely indulásakor a Bécsből oda-szállított világhírű Fontana-féle viasz preparátumokból állt. Munkatársaival és több egyetemi hallgatóval kezdték el az oktatás igen látványos részévé váló anatómiai preparátumok bon-colását és rögzítését. Lenhossék Jó-zsef, számos tanítvány mestere, 1888. december 2-án, életének 71. évében szenderült jobb létre, és a Fiumei úti sírkertben helyezték örök nyugalomra. 1893-ban tanítványa, Mihalkovics Géza tartott felette emlékbeszédet.

1844-ben az orvosi fakultás létre-hozta a II. sz. Bonczani Intézetet, amelynek igazgatója, Lenhossék mun-katársa, Mihalkovics Géza (1844–1899) lett. Lenhossék József halála után Mihalkovics átvette az I. Intézet irá-nyítását. Munkatársai és az orvostan-hallgatók tovább gazdagították az Ana-

Mihalkovics Géza
Pollák Zsigmond alkotása

tómiai Múzeum gyűjteményét. Rövidre szabott élete 1899-ben, 55 évesen, rektori évében ért véget. Őt is a Fiumei úti sírkertben helyezték örök nyugalomra. 1901. május 6-án avatták fel a Tűzoltó utcai Anatómia épület kert-jében Mihalkovics Géza orvosprofesz-szor, akadémikus, az orvosi egyetem rektorának mellszobrát, Ligeti Miklós

Lenhossék Mihály sírja
Fotó: Nagy Balázs

alkotását. A szoboravató ünnepségen Lenhossék Mihály, Mihalkovics tan-széki utóda méltatta elődjét.

A két Boncztani Intézet 1878-ban az Üllői út 26. szám alatt megépült Anató-miai épületbe költözött. A II. sz. Intéze-tet 1890-től az Állatorvosi Egyetemről érkezett Thanhoffer Lajos (1843–1909) vezette. Ő volt az első az országban, aki rendszeresen foglalkozott az élő szervezetek szabad szemmel már nem látható részleteivel, a szövettannal. 1892-ben a Természettudományi Társulat fölkérésére tízrészes előadás-so-rozatot tartott, amelyben a titokzatos anatómiát a „laikusok” számára közér-tethető, színes, az „anatómia és a divat” szellemében népszerűsítő módon adta elő. Thanhoffer Lajos 1904-ben agy-vérzést kapott, 1909. március 22-én, 65 éves korában hunyt el. Az egyetem központi épületében búcsúztatták, és ugyancsak a Fiumei úti sírkertben he-lyezték örök nyugalomra. Temetésén megjelent a vallás-és közoktatásügyi miniszter, Apponyi Albert is.

Mihalkovics halála után az orvosi fa-kultás Lenhossék József fiát, Lenhos-sék Mihályt (1863–1937), a Lenhossék dinasztia harmadik képviselőjét hívta haza svájci, németországi tartózkodásáról. Lenhossék 1900. január 1-én vette át a Tüzoltó utcai 1898-ban fel-avatott épületben lévő I. sz. Anatómiai Intézet igazgatását. Jelentős szerepet vitt a modern idegrendszeri kutató-sokat megalapozó neurontan kidol-gozásában. Három kötetes anatómia könyve, amely 1922-ben került az or-vostanhallgatók kezébe, azóta is az anatómiai oktatás alapidokumentuma. Lenhossék Mihály 1934-ig vezette az intézetet, 1937. január 26-án „visz-szaadta nemes lelkét Teremtőjének”. A család és tisztelői 1937. január 28-án, az MTA oszlopcsarnokában felállított ravatal előtt búcsúztak Lenhossék Mi-

Részlet Sigismund Laskowski anatómiai atlaszából, 1841

hálytól. A bejáratánál a családi címert lefelé fordítva tették ki, jelezve, hogy a család fiúágon kihalt. A koporsót azután díszmenet kísérte ki a Fiumei úti sírkertbe, ahol a szertartás a főváros által adományozott díszsírhelynél folytatódott. Lenhossék Mihály sírját Fülöp Elemér Ad astra szobra díszíti. Emléktábláját 1937. november 6-án leplezték le az Anatómia épület lépcsőházában. Az emléktábla Wesselényiné Tonzor Eszter fővárosi szobrászművész nő alkotása, a következő felirattal: „Az ember anatómiájának és fiziológiájának alapos ismerete nem vezet a materializmus lejtőjére s egy felsőbb, megfoghatatlan erő létezését nem zárja ki: ellenkezőleg tudásunk és képességeink korlátolt voltának beismerésére kényszerít (Lenhossék, 1889).” Az emléktábla avatásán a beszédet Lenhossék Mihály tanszéki utóda, Kiss Ferencz tartotta. Az ünnepségen megjelent Lenhossék Mihály unokaöccse, Szent-Györgyi Albert, aki néhány nap múlva, december 10-én vehette át Stockholmban az élettani-orvosi Nobel-díjat. Lenhossék Mihály idegrendszerrel kapcsolatos kutatásait tanítványa, Szentágothai János folytatta és vitte nemzetközi sikerre.

A II. sz. Intézet igazgatói székében Thanoffer Lajost munkatársa, Tellyesniczky Kálmán (1868–1932) követte. Orvosi diplomáját 1892-ben szerezte meg, majd Mihalkovics és Thanoffer tanítványaként dolgozott az intézetben. Szövet- és fejlődéstant tanított az Állatorvostudományi Főiskolán, majd az 1897/98-as tanévtől a művészeti bonctant adta elő a Mintarajziskola növendékeinek. Az emberi test szépségéről és a Művészeti boncolástan címmel írt munkái 1900-ban jelentek meg. Szenvedélyesen szeretett fiatal feleségének halálát nem sokkal élte túl, életének 64. évében, 1932. február

9-én hunyt el. Temetése a Fiumei úti sírkertben, február 12-én volt. Barcsay Jenő festőművész, a Mintarajziskolából kiharadt Képzőművészeti Főiskola tanára, aki szintén a Fiumei úti sírkertben nyugszik, az 1953-ban megjelent Művészeti anatómia című munkájában méltatta az anatómus Tellyesniczky Kálmánt.

Az 1834-es és az 1932-es évek közti majdnem 100 évben oktató és kutató anatómus professzorokkal együtt a Fiumei úti sírkertben nyugszik Högyes Endre professzor (1847–1906), akinek 1896-ban megjelent, több mint 1000 oldalas Emlékkönyv a Budapesti Királyi Magyar Tudomány Egyetem Orvosi Karának Múltjáról és Jelenéről című munkája az orvosképzés induló 125 évének hiteles krónikája. Gyönyörű síremlékének alkotója Kopits János. Ugyancsak itt találjuk az orvos és orvostörténész, Győry Tibor (1869–1938) gazdagon díszített síremlékét. Högyes és Győry munkái nélkülözhetetlen források az anatómiaoktatás történetének tanulmányozásában.

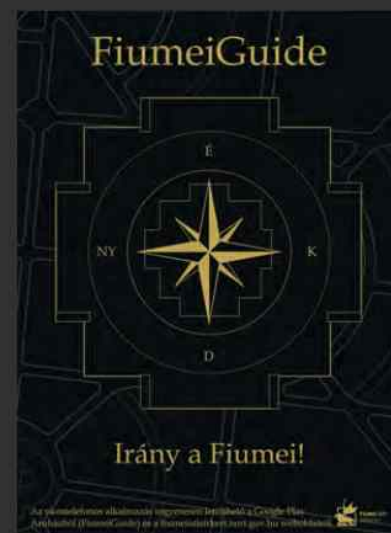
A Fiumei úti sírkertben, a híres orvosok sírjai és síremlékei között sétálva, tisztelettel emlékezünk különleges, egymásba fonódó, életútjaikkal folyamatos láncolatot képező anatómusprofesszor elődeinkre, akiknek munkássága megalapozta a 250 éves Semmelweis Egyetem és a magyar orvosképzés világraszóló jó hírét és elismertségét.

Dr. Réthelyi Miklós,
professor emeritus,

az Anatómia, Szövet- és Fejlődéstani

Intézet korábbi igazgatója,

a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság
tagja

Bővül a nemzeti emlékhelyet bemutató app

Nyár elejétől elérhető a Fiumei úti sírkert nevezetességeit bemutató mobiltelefonos alkalmazás. A Nemzeti Örökség Intézete (NÖRI) ezzel újabb, térítésmentesen igénybe vehető lehetőséget teremtett arra, hogy az arra járók jobban megismerhessék a modernkori Magyarország szabad-téri történelemkönyvének is beillő nemzeti emlékhelyet. A NÖRI az alkalmazás elérését, funkcióit és tartalmát is bővíti. Az applikációt hamarosan IOS rendszerű mobiltelefonokkal is lehet használni. A TOP100 célpont 50 híresség síremlékével bővül, köztük lesz Barabás Miklós festőművész, Szerb Antal író, Klösz György városfényképész nyughelye csakúgy, mint a csokoládégyáros Stühmer családé vagy a Tisza szabályozásában kulcsszereplő Vásárhelyi Pál vízépítő mérnöké. Az applikáció séták tervezésére is alkalmas lesz: a 150-es listából egyénileg is válogathat majd állomásokat a látogató, de előre megadott kategóriák szerint is kialakíthatja útvonalát.

Mindenszentek és halottak napja a Fiumei úti sírkertben

A Nemzeti Örökség Intézete mindenszentek napján évek óta az ünnephez illő kulturális programot biztosít annak érdekében, hogy a Fiumei úti sírkertbe érkezőket családtagjaik és történelmi nagyjaink sírjainak látogatása mellett művészeti élmény is segítse az emlékezésben.

Idén a koronavírus-járvány miatt a megszokott koncert elmaradt, helyette azonban hangulatos térzenével várta a gyászolókat a NÖRI.

Az *Emlékezésre hangolva* című egyedülálló kegyeleti előadás során Bolyki Sára énekelt, akárcsak Király Nóra,

aki hárfán is játszott. Bolya Mátyás, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem tanára szólaltatta meg a kobozt és a citerát, míg a Prima-díjas Szokolay Dongó Balázs a furulyát és a szaxofont. Baruts Bence a handpan hangjaival gazdagította a minden-

szentek estéjére összeállított műsort, amely keretén belül Vivaldi *Gloria* – *Domine Deus*-től a *Csángó Ballada* népdalig számos alkalomhoz illő zenemű volt hallható.

A Nemzeti Örökség Intézete és a Szülők Háza Alapítvány együttműködésének keretében idén a NÖRI tematikus sétát tartott állami gondoskodásban élő gyerekeknek. A fiatalokat Radnainé dr. Fogarasi Katalin, a NÖRI főigazgatója fogadta. A közel egyórás séta során a NÖRI történész idegenvezetőjének segítségével a gyerekek megismerkedtek a Fiumei úti sírkert nemzeti emlékhely történetével, az itt nyugvók életútjával. A kezdeményezés célja, hogy azok a fiatalok, akiknek nincs lehetőségük megismerkedni a gyász kultúrájával, illetve halottak napján ellátogatni egy temetőbe, a séta során a nemzeti emlékhelyen ne csak nagyjaink életével ismerkedjenek meg, de a nemzeti összetartozás élményét is átélhessék.

A Fiumei úti sírkert vagyonkezelését és üzemeltetését a NÖRI 2016-ban vette át. Azóta kiemelt figyelmet fordít arra, hogy mindenszentek estéjén a sírkert védett sírjain is égjenek gyertyák, különösképpen azokon, ahol

Ladányi Jenő sírjánál kegyelettel emlékezik Radnainé dr. Fogarasi Katalin
Fotó: Kapusi Zoltán

nincsenek már családtagok, akik kijár-
janak oda. A kegyeletteljes feladatból
az intézet minden munkatársa kiveszi
a részét, a parkgondozóktól a főigaz-
gatóig. A NÖRI-alkalmazottak idén
kétszáz nemzeti színű gyertyát he-
lyeztek el a nemzeti emlékhelyen.
Radnainé dr. Fogarasi Katalin, a NÖRI
főigazgatója ebben az évben szemé-
lyesen gyújtott gyertyát a második
világháború áldozatainak emlékmű-
vénél, Vásárhelyi Pál vízépítő mérnök,
Gerle Lajos építész, Jókai Mór író, Ady
Endre költő, Blaha Lujza színésznő,
Eötvös Loránd fizikus professzor
nyughelyén és Ladányi Jenő sírján, aki
a Budapesti Temetkezési Intézet Zrt.
vezérigazgatója, egyúttal a Nemzeti

Kegyeleti Bizottság elnökhelyettese
volt. Főigazgató asszony visszaemlé-
kezése szerint: „Ladányi elnökhelyet-
tes úr a BTI Zrt. vezetőjeként gyakran
hangoztatta: a Fiumei úti sírkerthez
méltatlan, hogy csupán egy fővárosi
temetőként kezelik. A helyszínt a nem-
zet elsőszámú sírkertjének rangjára
kell emelni és azt egy arra méltó állami
intézménynek kell fenntartania. Jenő
bácsi 2004-ben hunyt el, így sajnós már
nem élhette meg álma megvalósulását.
Biztos vagyok benne azonban, hogy na-
gyon boldog lenne, ha tudná, hogy 2016
óta a sírkert gazdája a NÖRI.”

Bazsó Gabriella
NÖRI, sajtófőnök

Frigyesi József orvosprofesszor síremléke
Fotó: NÖRI

Tájékoztató

A Nemzeti Örökség Intézete – a Nemzeti Emlékhely és Ke-
gyeleti Bizottsággal együttműködve – a kormányzati em-
lékezetpolitika egyik fontos képviselőjeként minden évben
megszervezi a rangos Nemzeti Emlékezet Konferenciát
(korábban: Országos Kegyelet és Emlékezet Konferencia),
amely a kegyeleti hivatások, illetve a nemzeti és a törté-
nelmi emlékhelyek fenntartóinak szakmai fórumaként is
szolgál, és amelynek a legutóbbi években az Országház
biztosított helyszínt. A koronavírus okozta járványhelyzet
miatt azonban a NÖRI idén kénytelen elállni a 2002 óta
minden év novemberében megtartott országos rendez-
vény megszervezésétől. A szervezők őszintén bíznak abban,
hogy jövőre a hagyományoknak megfelelően újra megren-
dezhetik a konferenciát.

Tradíció szerint a Nemzeti Emlékezet Konferencia keretén
belül szokott sor kerülni a nemzeti emlékhelyeket bemu-
tató, 2000 forintos érem sorozat legújabb, hetedik tagjának
kibocsátására is. A konferencia elmaradásával a debreceni
nemzeti emlékhelyet, a Református Nagytemplomot és Kol-
légiumot ábrázoló 2020-as érme kiadása ezúttal rendhagyó
módon, de megvalósul: online formában.

Fejlesztések és idegenforgalom a Salgótarjáni utcai zsidó temetőben

A Salgótarjáni utcai zsidó temető 2016. május 1-jén került a Nemzeti Örökség Intézete (NÖRI) vagyonkezelésébe. Az utak megtisztítását, az elhanyagolt síremlékek miatti életveszélyes állapot felszámolását és az Idegenforgalmi Osztály megszervezését követően elkezdődött egy olyan előremutató folyamat, amely mára egyértelműen pozitív és látványos eredményeket mutathat fel.

A NÖRI főigazgatója, Radnainé dr. Fogarasi Katalin még 2000-ben kezdeményezte a temető gettó-emlékművé-

nek felállítását, amely két évvel később meg is valósult, emléket állítva a temetőben nyugvó közel 2700 áldozatnak.

Az elmúlt négy év során számos síremlék megújítására került sor, többek között az alábbi személyek nyughelyei esetében:

- Vázsonyi Vilmos jogász, miniszter
- Weiss Manfréd nagyiparos, a Csepeli Művek alapítója és fejlesztője
- Fényes Adolf festőművész
- Bachruch Károly magyar királyi udvari tanácsos
- Baumgarten Henrik mérnök
- Baumgarten Izidor jogtudós, kúriai tanácselnök
- Baumgarten Nándor bíró
- Blau Adolf nagykereskedő
- Az Ehrlich-család
- Heltai Ferenc közgazdász, jogász, politikus, Budapest főpolgármestere
- Jünker Pál jogász
- Kecskeméti György író, újságíró

Fentieken túl elkészült egy környezethez illő, új látogatóközpont terve, Magyarország Kormánya támogatásával pedig 2020-ra újjáépült a temető korábban leomlott déli fala.

Weiss Manfréd felújított síremléke
Fotó: NÖRI

Az érdeklődők díjnyertes honlapon tájékozódhatnak a látogatás feltételeiről, a bejáratnál ingyenes térképet vehetnek magukhoz, a Fiumei úti sírkertben található infóponton pedig különböző tematikájú látogatói füzeteket, köteteket tudnak megvásárolni, amelyek szintén a megnövekedett érdeklődésnek igyekeznek megfelelni.

Az Idegenforgalmi Osztály tapasztalata szerint az érdeklődés és a látogatók száma a NÖRI törekvéseinek köszönhetően az utóbbi években folyamatosan nő, egyedül a járvány miatt bizonytalanodtak el a sétálni vágyók. A járványhelyzet miatt különös gondot fordítunk a temető különleges atmoszférájához tartozó szűk utakból adódó látogatói zsúfoltság elkerülésére. Ezen a csoportok létszámának csökkentésével, kötelező maszkviseléssel és a ruhára kapcsolható mikrofon használatával próbálunk enyhíteni. Ezzel párhuzamosan a sétálók által előre is hangoztatott pozitív várakozás, hogy a dús növényzet, az őszi erdő látványa miatt mintha kiránduláson vennének részt, a természetben érzik magukat, ami viszont megnyugvással tölti el őket.

Orbán Balázs, a Miniszterelnökség miniszterhelyettese és Németh Szilárd, a Honvédelmi Minisztérium parlamenti államtitkára a felújított síremlékeket szemlélik a Salgótarjáni utcai zsidó temetőben
Fotó: Kapusi Zoltán

Látogatóink számára kiemelt figyelmet érdemelnek a Lajta Béla nevéhez kötődő síremlékek, a kapu- és a szertartási épület, a korszak neves építészeti által tervezett, gazdag családoknak készült hatalmas „paloták”, de ezek ellenpontjaként megtalálhatjuk itt az 1870-es évek askenázi típusú, lekerekített tetejű egyszerű, héber feliratos sírköveit is. A sírkert legnagyobb vonzereje, hogy egyetlen fallal körülvett területen bemutatható a magyar zsidó

történelem minden nevezetes, boldog vagy éppen megrázó pillanata az 1870-es évektől 1945-ig.

A vírus által is befolyásolt szervezett, csoportos látogatói létszám 2020-ban megközelíti a 3000 főt, ami hozzávetőleg hasonló nagyságrendű egyéni látogatóval egészül ki, akiknek egy jelentős része külföldről érkezik. A négy évvel ezelőtti néhány száz főhöz képest ez robbanásszerű fellendülés, a trend meggyőződésünk szerint a következő években is tartható. Visszatérő vendégeink véleményét is kikérve, a régi sétálók megtartása és az újak érdeklődésének felkeltése érdekében új séták bevezetését tervezzük. Az általános történeti és a Lajta Béla funerális műveit bemutató séta mellett készül a sírkertben alkotó híres építészek műveit bemutató, a síremlékeken látható zsidó szimbólumokról szóló, valamint a temetőben nyugvó híres művészeket, vállalkozókat bemutató séta.

Csapó Csaba PhD
NÖRI, idegenforgalmi osztályvezető

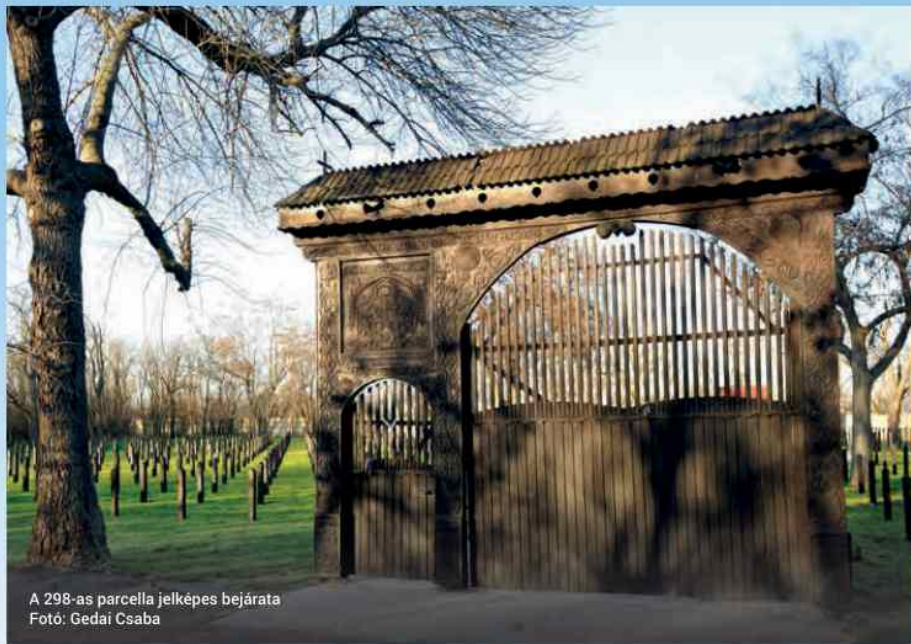

Vázasnyói Vilmos miniszter felújított síremlékének részlete
Fotó: NÖRI

A 298-as parcella

A budapesti Új köztemető Nemzeti Gyászparkjának bemutatása - 1. rész

A budapesti Új köztemető 298-as, 300-as és 301-es parcellája Magyarország második világháború utáni történelmének egyik legfontosabb szimbolikus tere. Itt nyugszik a háború után kialakuló kommunista diktatúra áldozatainak jelentős része, és az 1956-os forradalmat követő megtorlások során kivégzett személyek többsége is. Ez a három parcella alkotja a Nemzeti Gyászparkot, amelynek fenntartási és üzemeltetési feladatait a Nemzeti Örökség Intézete látja el. Cikksorozatunk a nemzeti emlékezet e fontos helyszínét járja körbe.

A 298-as parcella jelképes bejárata
Fotó: Gedai Csaba

Parcellakő
Fotó: Gedai Csaba

A 298-as parcellát 1944-ben vették használatba úgynevezett közsegélyes temetőként, ami azt jelentette, hogy a sírhelyet megfizetni nem tudó szegények ide ingyen temetkezhettek. 1945-ben, a második világháború lezárását követően kezdték el ezt a parcellát börtöntemetőként is használni. Elsősorban a közeli Kozma utcai börtönben elhunytakat és kivégzetteket temették ide, de az évek során más budapesti büntetés-végrehajtási intézetekből is szállítottak ide elhunytakat. Az elsők, akiket börtönben végeztek ki, és aztán idekerültek, olyan személyek voltak, akiket háborús és népellenes bűnök miatt ítélték el. Vannak olyan feltételezések, amelyek szerint Szálasi

Ferencet és a nyilas kormány kivégzett tagjait is a 298-as parcellában hantolták el, azonban erre nézve mind a mai napig nincsen egyértelmű bizonyíték.

A későbbiekben temettek ide különböző köztörvényes bűncselekmények miatt elítélt személyeket is, majd 1948 és 1952 között, a Rákosi Mátyás nevével fémjelzett kommunista diktatúra időszakában itt temették el – gyakran jeltelen sírokba – azoknak az embereknek a többségét, akik különböző politikai, koncepcióperek áldozatai voltak. Tulajdonképpen ez utóbbi tényező az, ami miatt a parcella része a Nemzeti Gyászparknak, hiszen itt is vannak olyan személyek, akik a kommunista diktatúra áldozatainak tekinthetők.

Itt nyugszik többek között Szűcs Sándor válogatott labdarúgó, akinek 1951-es kivégzésével az élsportolók „diszszidálási kedvét” akarták elvenni, vagy Melocco János újságíró – Melocco Miklós szobrászművész édesapja –, aki az Új Ember katolikus újság munkatársaként vált egy koncepció per áldozatává. Szintén ebben a parcellában volt elhantolva Királyfalvi Miklós, az 1948-as év legnagyobb politikai perében, az úgynevezett pócspetri ügyben halálraítélt és kivégzett aljegyző, akit 2017-ben exhumáltak és szülőfalujában újratemettek.

A parcellában lévő kopjafák, amelyeket 1992-ben a Politikai Elítéltek Községe állított fel, szabályos sorban követik egymást. Ezzel a kialakítással az volt a cél, hogy egyfajta katonai temető jelleget adjanak a parcellának, így tisztelve az itt nyugvó nagyszámú

katonatiszt előtt, akik az 1940-es évek végén, 1950-es évek elején különböző koncepciók perek áldozatai voltak. Köztük van a második világháború második legeredményesebb magyar vadászpilótája, Tóth „Drumi” Lajos, valamint Páthy István is, aki az 1950-es év egyik nagy kirakatperének fővádlottja volt.

A parcellában nyugvók képét tovább bonyolítja, hogy olyan baloldali elkötelezettségű személyek, szociáldemokraták, sőt esetenként kommunisták is nyugszanak a sírkert eme részében, akik ebben az időszakban az állampárton – vagyis a Magyar Dolgozók Pártján – belüli tisztogatásoknak estek áldozatul.

A parcella közepén két tábla található, amelyekre azoknak a személyeknek a nevei kerültek fel, akikre mártírokként tekinthetünk. Tehát sem

a háborús, sem a köztörvényes bűncselekmények miatt elítélt személyek nem szerepelnek ebben a felsorolásban.

A 298-as parcellában 1085 sírhely található. Ezek közül csupán 15 esetben történt exhumálás, – vagyis egy adott sír feltárása, és az ott nyugvó(k) azonosítása –, mivel erre az eljárásra csak abban az esetben kerülhet sor, ha az elhunyt személy családja, hozzátartozói, leszármazottai ezt hivatalosan kérelmezik.

A 298-as parcella 1952-ben betelt, ekkor nyitották meg a szomszédos 301-es parcellát, amely az 1956-os forradalmat követő megtorlások kapcsán az Új köztemető legismertebb részévé vált.

Szabó Viktor PhD
NÖRI, történész-idegenezető

A 298-as parcella egységes kopjafái
Fotó: Gedai Csaba

Kölcsey, Benczúr és Clark Ádám sírja is megújult

A Nemzeti Örökség Intézetének sírfelújításai 2020-ban

A Nemzeti Örökség Intézete továbbra is figyelemmel kíséri a nemzeti és a történelmi emlékhelyek, valamint a mintegy hatezer, a nemzeti sírkert részeként védett sír állapotát, és amennyiben szükséges, gondoskodik ez utóbbi kategóriába tartozó balesetveszélyes, vagy a méltatlan állapotú nyughelyek felújításáról, rendbetételéről. A NÖRI munkatársainak felmérései, valamint a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság döntése alapján az idei évben 18 síremlék megújítása vált lehetővé a rendelkezésre álló költségforrásból.

A felsoroltak közül néhányat kiemelve: Finkey Ferenc magyar jogtudós Sárospatakon található síremlékének felújítása során fedőlap cserére, szerkezeti megerősítésre és a sír környezetének rendezésére került sor.

Clark Ádám síremlékének szétbontása a restaurálás előtt
Fotó: NÖRI

Hasonlóképpen újult meg Kiss Pál 1848-as honvéd tábornok Tiszafüreden található síremléke is. Clark Ádám, skót mérnök, a Széchenyi láncidő építésének vezetője és a budai Városliget tervezője Fiumei úti sírkertben lévő síremlékének, továbbá Huszár Géza matematikus és Rupp Jakab történész, levéltáros Farkasréti temetőben található sírjainak felújítása során a síremlékek elemeire szedésére, majd újbóli összeállítására volt szükség.

Születésének 230. évfordulója alkalmából a NÖRI felújította Kölcsey Ferenc sírját Szatmárcsokén. A Himnusz költőjének 2007 óta védett nyughelyén a síremlék közel három millió forintból újult meg. Kölcsey Ferenc 1813-tól élt Szatmárcsokén, itt született legjelentősebb alkotása, a hazánk akusztikus jelképének számító Himnusz is. A község csónakos fejfájáról híres református temetőjében található a költő síremléke, amelyet halálának századik évfordulóján, 1938-ban a mátészalkai Kölcsey Társaság állíttatott. A Gerenday Antal tervezte, hat köroszlopos, felül párkánnyal egybefogott síremlék közepén, hasábtalapzaton található a költő feliratos, címeres urnája. A klasszicista fehér márvány síremléket a NÖRI szakemberei mélytisztítással, viaszos impregnálással, valamint a körülette található környezet rendbetételével tették Kölcsey Ferenc emlékéhez méltóvá a jeles évfordulóra.

A 2020-as sírfelújítási program legkomolyabb szakmai kihívását jelentő felújítása Benczúr Gyula Benczúrfal-

ván található síremlékének helyreállítása volt, amelyre a híres magyar festő halálának 100. évfordulója alkalmából került sor. A hivatalos körök által mindvégig elismert, az eklektika és a historizmus irányzatát képviselő festőművész Mikszáth Kálmán tanácsára a ma már Szécsény városához tartozó Dolány faluban vett egy birtokot, az egykori Wattay-kastéllyal, ahol 1910-től alkotott egészen 1920. június 16-án bekövetkezett haláláig. Itt helyezték örök nyugalomra, és a falut az ő tiszteletére 1927-ben Benczúrfalvának nevezték el. Mauzóleumát, amely Jászky Béla építész alkotása, 1925-ben emelték. A síremlék területét kovácsoltvas kerítés veszi körül. A hat lépcsőfok magas alépitményre helyezett, koporsót is magába foglaló talapzat sarkain korinthoszi oszlopok találhatók. A talapzat homlokoldalán két gényusz között egy márványtáblán látható a festő neve, ugyanezen az oldalon, a párkány képszekében pedig szárnyas orosz-lánok között Benczúr domborművű mellképe, amely Stróbl Alajos alkotása. A síremlék forma- és stílusvilága erősen szimbolikus. A NÖRI megbízottjai első lépésként alaposan letisztították a sírt, hogy láthatóvá váljon, milyen munkák elvégzésére van szükség. A javítások, pótlások és konzerválások mellett sor került a kovácsoltvas kerítés és a környezet teljes újjáépítésére.

Fehér Zoltán

NÖRI, nemzeti sírkertért felelős referens

A NŐRI 2020-AS SÍRFELÚJÍTÁSI PROGRAMJA

- Benczúr Gyula festőművész (Benczúrfalva, köztemető), teljes sírfelújítás
- Boldog Sándor István szalézi szerzetes, a kommunista diktatúra áldozata (Budapest, Új köztemető) egykori sírjának megjelölése
- Clark Ádám mérnök (Budapest, Fiumei úti sírkert), teljes sírfelújítás
- Finkey Ferenc magyar jogtudós, egyetemi tanár (Sárospatak, Református temető), teljes sírfelújítás
- Györffy István néprajzkutató (Budapest, Fiumei úti sírkert), új síremlék állítása
- Horánszky Nándor miniszter (Budapest, Fiumei úti sírkert), teljes sírfelújítás
- Huszár Géza matematikus (Budapest, Farkasréti temető), teljes sírfelújítás
- Kellner Gyula maratonfutó, olimpiai bronzérmes (Szolnok, Református temető), teljes sírfelújítás
- Kiss Pál 1848-as honvéd tábornok (Tiszafüred, Öreg temető), teljes sírfelújítás
- Kölcsey Ferenc író, költő (Szatmárcseke, Református temető), tisztítás, javítások
- Lechner Ödön építésmérnök (Budapest, Fiumei úti sírkert), sírfelirat javítása, tisztítás
- Lestyán Sándor író (Budapest, Farkasréti temető), teljes sírfelújítás
- Papp-Váry Elemérné Sziklay Szeréna költőnő (Budapest, Fiumei úti sírkert), teljes sírfelújítás
- Petri (Pick) Lajos szobrászművész (Budapest, Farkasréti temető), teljes sírfelújítás
- Román György író, festőművész (Budapest, Farkasréti temető), teljes sírfelújítás
- Rozvány György Tishti Arany Vitézségi Érmes katonatiszt (Budapest, Farkasréti temető), teljes sírfelújítás
- Rupp Jakab történész, levéltáros (Budapest, Farkasréti temető), teljes sírfelújítás
- Schönberger Arman festőművész (Budapest, Farkasréti temető), teljes sírfelújítás

Kölcsey Ferenc felújított síremléke
Fotó: NŐRI

A kegyeleti kultúra határai

Interjú Paár Julianna népdalénekesssel

2019-ben, a Kulturális Örökség Napján a Sebő-együttes József Attila sírja mellett játszott a többek között a Tiszta szívvel, a Medvetáncot vagy a Rejtelmeket. Paár Juliannát, az együttes egyik énekesnőjét, zeneterapeuta-t kérdeztük a kegyelet határaitól, kultúra és temető kapcsolatáról, taburól és komfortzónából kilépésről.

„Több mint temető” – ezt hallva mire asszociálsz?

Valami összetettebb, szélesebb társadalmi rétegeket megmozgató dolog jut az eszembe. Mert az az igazság, hogy a temetőhöz – mint az élet egyik fontos színteréhez – gyakorlatilag mind-

annyian kapcsolódunk, de e mögött a szlogen mögött, talán valami újrakerepezés bújhat meg.

A Nemzeti Örökség Intézete szlogen-jére kérdeztünk rá, amelynek fontos üzenete, hogy a Fiumei úti sírkertben az alapvető, kegyeleti funkció túl más szempontok is hangsúlyt kapnak. Sokfajta térben megforduló művészként, hogyan látod, egy temető esetében melyek lehetnek ezek?

Ahogy említettem, valamennyien megfordultunk már temetőben. Persze alapvetően konvencionális okokból. Nekem egyfajta emlékhely is, a Fiumei úti sírkerttel kapcsolatban pedig még erősebb kötődést érzek, mintha az ott nyugvó emberek, művészek, elődeink és példaképeink szelleme, – de legalábbis – szellemisége hatná át ezt a teret. Elgondolkodtató, felemelő be-sétálni ebbe a közegbe, énekelni, zenével megtölteni pedig kihívás, megtisztelő feladat. Amellett, hogy mint természeti környezet is lehengerlő, öreg, hatalmas fáival, harmóniát sugárzó egység.

Hol a temető, hol a sírkert kifejezést használjuk. Szemantikai különbségtételnek érzékeled vagy egyik a másikhoz képest jelentéstartalommal bír? Számomra a sírkert többet jelent. Egy helyet, ahová emlékezni, emlékeket gyűjteni megy az ember. Ahol régi korok emberei, történetei kapcsán el lehet gondolkodni egyetemes emberi dolgokról és önmagunkról egyaránt. A temető, az én – abszolút szubjektív – olvasatomban kizárólagosabb tér

a búcsúszertartások, gyász ceremóniák számára.

Tavaly szeptemberben, a Kulturális Örökség Napjai keretében a Sebő-együttessel léptél fel József Attila sírjánál, ahol a költő megzenésített versei kerültek műsorra. A kegyeleti funkció kiteljesedésének is értékelhető egy koncert?

Azt gondolom, hogy az alkotás lényege pontosan a jelen pillanat megélésében, annak esszenciális megörökítésében rejlik. Aki alkot – függetlenül a művészeti ágtól – az időtlenség közelébe férkőzik, sőt barátságot köt vele. Hiszem, hogy az egykor élt művészek hagyatékát ekképpen is tovább tudjuk éltetni, ezáltal is megerősítve azt a különleges atmoszférát, ami a Fiumei úton érzékelhető.

Miben jelentett nagyon mást ezen a helyszínen zenélni?

Számomra nem jelentett mást, egy pillanatig sem. Tényleg rengeteg helyszínen lehet manapság élő zenével találkozni. Miért pont egy ilyen patinás hely maradna ki a lehetőségek közül?!

Például azért, mert lehet egy olyan olvasat is, hogy a kegyelet húrjai nem feszíthetők a végtelenségig. Meddig bírja szerinted, hol a határa és egyáltalán mitől függ ez?

Sok a tabu társadalmunkban, ide tartozik a gyász és a halálhoz kapcsolódó külső-belső folyamatok megjelenése, megjeleníthetősége is. Pedig, ha csak néhány évtizedet megyünk vissza az időben, azt látjuk, hogy a falusi közös-

Paár Julianna
Fotó: Galán Géza

ségek sokkal transzparenssebben kezeltek, bizonyos keretek között, de erősen reagáltak erre a témára. Jó volna ezen oldani, érzékenyíteni egymást és önmagunkat, ez valamelyest segíteni tudná a saját feldolgozásunkat. Persze ilyen témát nehéz úgy feszegetni, hogy ne érintsen érzékeny pontokat, de kollektív jellegéből fakadóan fontosnak tartom a határok újrajrészolását.

Az érzékenyítés – természetéből fakadóan – nagyon egyénre szabott és a sebessége is változó, mi több: hullámzó. Ha nagy általánosságban kérdezzük, mit gondolsz, gyorsan elpatlanhat itthon az a bizonyos húr?

Azt hiszem igen. Nem szeretünk kimozdulni a komfortzónából, pedig néha muszáj.

Egyes művészeti ágak, műfajok prioritást élvezhetnek egy ilyen térben vagy mindegyik „kéz a kézben” jár?

A zene nagyon érzékeny, integratív művészeti ág, elképesztő pontossággal rezonál a jelenre, miközben hordozza a múlt lenyomatát, ami a zeneszerző vagy az előadó élményvilágán átsűrődve jut érvényre. De ha kör-

betekintünk – itt kiemelten gondolok a Fiumei úti sírkertre –, számos tárgyi, alkotóművészeti darabbal találkozhatunk, legyen az szobor, mozaik, épület. Számomra kéz a kézben jár, igen.

Jóga, futás, esküvők – a tengerentúlon viszonylag gyakori látványt nyújtanak egy temetőben is. Európa gyászterei mintha óvatosabbak lennének, de egyesek a gyászolókön túl másoknak is szélesre tárják a kapukat.

Bár alapvetően a szabadelvű gondolkodás jellemző rám, és inkluzív jelleggel viszonyulok a progresszivitáshoz, azt gondolom, hogy mindennek megvan a helye, a rendje. Én a magam részéről más célokkal, más lelkülettel érkezem egy temetőbe, de az ízlésbeli és gondolkodásbeli különbségektől eltekintve, mindenkinek szíve joga meglátni és megtalálni a számára preferált lehetőségeket egy helyszínben. Legyen az akár egy temető.

Ha nem a Sebő-együttest, hanem saját, akár temetőben is előadható produkciót hív meg a Nemzeti Örökség Intézete a sírkertbe, milyen szempontokat mérlegelsz annak elvállala-

lása előtt? Az elmondottakból az derül ki, hogy arra nem csodálkoznál rá, hogy mit keresel itt.

Elsősorban azt mérlegelem, hogy az én szakmaiságom hogyan tud hozzájárulni az adott esemény jellegének erősítéséhez, hangulatához. De meg kell mondjam, egyáltalán nem lepődtem meg a helyszín miatt sohasem. Bennem teljesen harmonikusan cseng össze a zene és a temető.

Ha nem fellépőként szólítana meg a NŐRI, hanem vendégként, milyen programokra mennél el egy temetőbe, ha egyáltalán elmennél?

Hiszek benne, hogy az emberi történetek megismerése – a sajátunké, a másoké – jelentős hatással tudják formálni a belső világunkat, egymáshoz való viszonyulásunkat, értékrendünket, identitásunkat. A sírkert telis-tele van ilyen történetekkel, minden porcikája mesél. Látogatóként, azt hiszem, ez mozgat meg leginkább.

Csanádi Péter
NŐRI, rendezvényszervező
osztályvezető

A Sebő-együttes koncertet ad József Attila sírja mellett
Fotó: Kapusi Zoltán

Emlékhelyek Lapja.

Történelmi emlékhelyek

A kapcsolódás kikapcsolódás

A magyarországi kulturális örökségi helyszínek közül kiemelkednek a nemzeti vagy történelmi emlékhely névvel és sztélével megkülönböztetettek. A Nemzeti Örökség Intézetének egyik küldetése, hogy a nemzeti identitás szempontjából fontos emlékhelyek által hordozott értékek népszerűek legyenek; egyre többen törekedjenek felkeresésükre. A tavalyi és az idei Emlékhelyek Napjára megjelent kiadványok is ezt a célt szolgálják. Az *Emlékhelyek Lapja* a nemzeti emlékhelyek után a történelmi emlékhelyeket veszi sorra. Utóbbiak is jelentős helyszínei az emlékezetnek, ám nemcsak nemzeti, hanem felekezeti, regionális vagy kisebbségi szempontból is kiemelkedőnek minősülhetnek.

A kiadvány a jelenleg 50 történelmi emlékhely jelentőségének bemutatása mellett azok kicsiket és nagyokat megszólító érdekességeiből, látnivalóiból és programkínálatából is ízelítőt ad. Tekintettel arra, hogy a történelmi emlékhelyek száma jóval több, mint a nemzetieké, az olvasót ezúttal tematikai és regionális megközelítés is segíti a tájékozódásban. Színkódokkal jelzett országos túrák keretében a legváltozatosabb helyszíneken keresztül tárulnak fel a középkori Magyar Királyság, a török kori küzdelmek, a főúri udvarok, a regionális és vallási közösségek, a nemzetépítés, a függetlenségi törekvések, illetve a 20. századi diktatúrák lenyomatai. Ha az utazó akár más

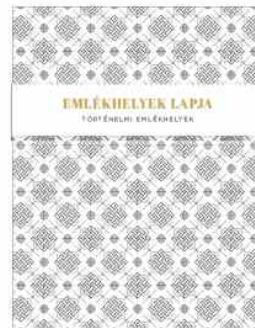
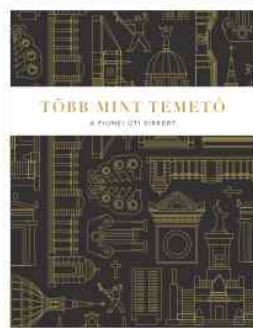
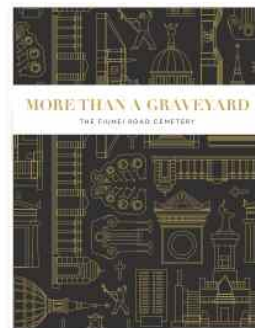
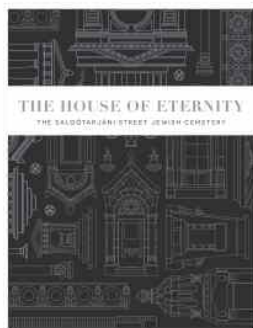
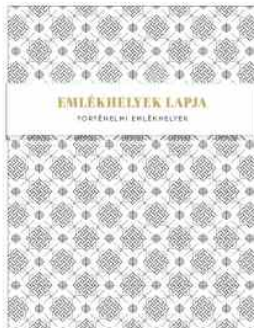
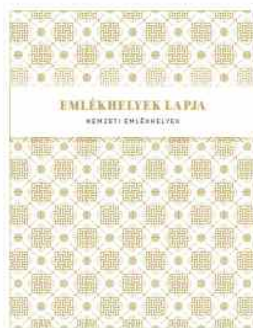
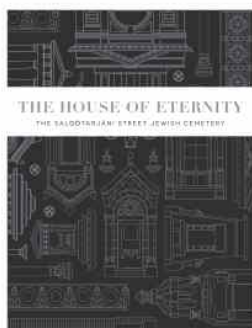
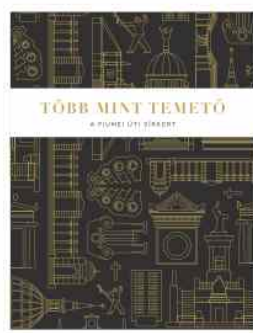
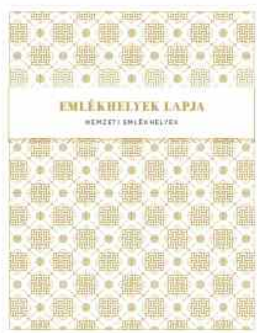
céllal jár Budapesten vagy környékén, a Dunántúlon, Észak-Magyarországon vagy az Alföldön, akkor is kényelmesen kiválaszthatja a hozzá legközelebb álló vagy eső történelmi emlékhelyeket, és csillagtúrákkal színesítheti programját.

Az emlékhelyeket jelölő sztélék könnyen felismerhetővé teszik az emlékhelyeket, és tömören azok jelentőségéről is tájékoztatnak. Látható rajtuk a történelmi emlékhelyek logója, amely visszaköszön a kiadvány borítóján is. A magyar királyi jogar tetején található csomó-motívum ihlette jel egyszerre fejezi ki az összetartozást és közös feladatunkat, az emlékhelyek, illetve a múlt értékeinek védelmét, nemzeti identitásunkban játszott szerepük megőrzését. Kiadványunk arra szeretné felhívni a figyelmet, hogy ez a küldetés voltaképp könnyedén teljesíthető. A múlt értékei ugyanis nem porlepte emlékek elhagyatott helyeken, hanem ott várnak egy-egy mozi vagy játszótér mellett, nyüzsgő egyetemi kampuszokon, ma is használt templomokban, forgalmas köztereken, népszerű turisztikai célpontokban, kirándulásra csábító tájakon.

Emlékművek, szobrok és épületek várják, hogy dicső és tragikus eseményekről meséljenek, királyok, királynék, politikusok és hadvezérek otthonába kukkanthassunk be, írók, költők és tudósok alkotóhelyének levegőjét szívhatjuk magunkba, fényűző kastélyok, rideg börtönök, kazama-

tarendszerek vagy legendás iskolák tárulnak fel előttünk. Megismerhetjük a magyar „Pentagont”, átélhetjük a kommunizmus nyomasztó légkörét, felfedezhetjük az öttusázás bölcsőjét, székesegyházat járhatunk be bábos vezetéssel, postakocsis túrán vehetjük fel a 19. század ritmusát, zenélő oratoriony fokozhatja az időutazás élményét, lobogó tábortűz mellett idézhetjük fel egy hős várkapitány szellemét. Részt lehet venni börtönbástya-szabaduló-játékban, a gótika varázslata magasan felettünk lebegő hálóboltozat alatt ér utol, szemtanúi lehetünk egy sajátos fényjelenségnek, végigmehetünk „a láthatatlan erőd” koromsötét élményfolyosóján, interaktív szójátékban vehetünk részt, AR-installációval 16. századi kilátásban gyönyörködhetünk vagy egykor fogvatartottak üzeneteit olvashatjuk. És hogy mindezeket pontosan hol is tehetjük meg? A válasz ott van az *Emlékhelyek Lapjában*.

Gyökös Eleonóra
NÖRI, tudományos munkatárs

NEMZETI ÖRÖKSÉG
INTEZETE

NEMZETI EMLÉKHELY
ÉS KEGYELETI BIZOTTSÁG

FIUMEI ÚTI
SÍRKERT

SALGÓTARJÁNI UTCAI
ZSIDÓ TEMETŐ

2 9 8
3 0 0
3 0 1
ÚJ KÖZTEMETŐ,
NEMZETI GYÁSZPARK

NEMZETI
SÍRKERT

NEMZETI
EMLÉKHELY

TÖRTÉNELMI
EMLÉKHELY